

Autismin kirjon henkilöiden seksuaalisuuden kohtaaminen

Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön henkilökunnan tuen tarpeista
asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogisen aikuistyön suuntautumis-
vaihtoehto
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Mira Mäkinen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

MIRA MÄKINEN: Autismin kirjon seksuaalisuuden kohtaaminen
Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön henkilökunnan
tuen tarpeista asukkaiden seksuaalisuuden kohtaami-
seen

Sosiaalipedagogisen aikuistyön opinnäytetyö, 64 sivua, 4 liitesivua

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö käsittelee autismin kirjoa eli autistisia piirteitä sisältäviä oireyhtymiä, seksuaalisuutta ja sen kohtaamista. Opinnäytetyössä tutkittiin kuinka iso haaste autismin kirjon asukkaiden seksuaalisuus on asumispalveluyksiköiden ohjaajille. Tavoitteena oli selvittää millaista tukea Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön kolmen asumispalveluyksikön ohjaajat haluavat asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Opinnäytetyöllä kartoitettiin myös ohjaajien näkökulmia konkreettisiin seksuaalisuuden kohtaamisessa ilmenneisiin ongelmiin.

Opinnäytetyön laadullinen tutkimus toteutettiin Webropolin kautta kyselynä ja kahtena haastatteluna. Webropol-kyselyssä oli suljettuja sekä avoimia kysymyksiä. Haastatteluilla kerättiin lisätietoa ohjaajien kokemuksista asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamisessa ilmenneistä ongelmista ja tarkennettiin Webropolin kautta saatuja vastauksia.

Tutkimuksen perusteella asumispalveluyksiköiden henkilökunta kaipaa materiaalia ja lisäkoulutusta peruskäsitteistä, autismin kirjon tuomista erityispiirteistä, seksuaalikehityksestä, seksuaalisuuden ilmenemisestä ja seksuaalisuuden puheeksi ottamisesta. Lisäksi halutaan erilaisia materiaaleja asukkaiden kanssa käytettäväksi, keinoja erottaa asukkaan käytöksestä seksuaalisuuteen liittyvät ongelmat ja tukea haastavan seksuaalisen käytöksen rajaamiseen.

Webropol-kyselyn ja haastatteluiden perusteella asukkaiden seksuaalisuuteen on hyvä kiinnittää huomiota. Vastanneiden ohjaajien mielestä ohjaajan tehtävänä on keskustella asukkaan kanssa seksuaalisuudesta ja arvioida asiantuntijoiden tarve. Asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamisessa koettiin helpoksi asukkaiden avoimuus ja luonnollisen seksuaalisuuden kohtaaminen. Vaikeaa seksuaalisuuden kohtaamisessa on se, että asukkaat eivät aina osaa sanoittaa tai tunnistaa ongelmiaan oikeiksi.

Avainsanat: autismin kirjo, seksuaalisuus, henkilökunnan asenteet, Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö, kvalitatiivinen tutkimus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

MIRA MÄKINEN: Sexual encounter with the Autism Spectrum
Nyland Disability Service Foundation staff's needs of
inhabitants sexual encounters

Bachelor's Thesis in Social Pedagogy for Work with adults, 64 pages, 4 appendices

Spring 2011

ABSTRACT

The thesis examined Nyland Disability Services Foundation's three housing service unit director's thoughts about autistic people encounter sexuality. During the thesis the instructors were also surveyed on concrete aspects of sexuality, to face the problems.

The thesis dealt with the theoretical framework of autism, sexuality and sexual encounters. In the context of sexuality the development of the sex and sexual rights are also explained. The autism disorders of the theoretical background are also reflected in how the autistic person's sexual development differs from the typical development.

The thesis is qualitative and the study was carried out using the Webropol questionnaire and two interviews. The Webropol inquiry contained closed and open questions. Interviews were used to gather more information about the staff's experiences of sexual conformity to face the problems and clarify the responses received with the Webropol inquiry.

Based on the survey, the staff of housing service units needs additional training in basic terminology, introduction of autism characteristics, sexual development, the occurrence of sexuality and bringing the matter up. In addition, the staff wants different kind of materials to be used with the inhabitants, ways to distinguish sexual behavior problems of the inhabitants and sexual demarcation of challenging behavior.

Based on the Webropol inquiry and the interviews it is good to give attention to inhabitants' sexuality. In responding to the answers the staff felt that the pilot's task is to talk with inhabitants about sexuality and to assess the need for experts. In facing inhabitants' sexuality the staff considered easy to face inhabitants' sincerity and natural sexuality. Hard to understand in sexual encounter is the fact that inhabitants do not always know how to write the words or identify their own problems.

Key words: Autism Spectrum, sexuality, staff attitudes, Nyland Disability Service Foundation, qualitative research

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	AUTISMIN KIRJON SEKSUAALISUUS	2
2.1	Autistinen oireyhtymä	3
2.2	Seksuaalisuus	4
2.2.1	Seksuaalisuuden portaat	6
2.2.2	Seksuaalioikeudet	10
2.3	Autismin kirjon seksuaalisuus	11
2.4	Seksuaalisuuden kohtaaminen	14
3	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN	17
3.1	Näkökulman muodostuminen	19
3.2	Opinnäytetyön prosessi	20
3.3	Aineiston keruu	22
3.3.1	Webropol-kysely	23
3.3.2	Haastattelut	24
3.4	Aineiston analyysi	26
4	TULOKSET	28
4.1	Webropol-kyselyyn vastanneiden perustiedot	28
4.1.1	Huomion kiinnittäminen seksuaalisuuteen ja siitä puhuminen	29
4.1.2	Seksuaalisuuden kohtaamisen helppous ja vaikeus	31
4.1.3	Oman asenteen vaikuttaminen kohtaamisessa	33
4.1.4	Saadut koulutukset ja koulutuksen tarve	33
4.2	Haastatteluiden vastaukset	34
4.2.1	Konkreettiset kohtaamisessa ilmenneet ongelmat	35
4.2.2	Työyhteisön ja asiantuntijoiden rooli	35
4.2.3	Ohjaajan rooli asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisessa	36
5	AINEISTOSTA NOUSSEET TULKINNAT JA JOHTOPÄÄTÖKSET	37
5.1	Vastanneiden perustiedot	38
5.2	Oikeus seksuaalisuuteen	38
5.3	Omat asenteet, ajatukset ja suhtautuminen	39
5.4	Asukkaiden seksuaalisuuden käsitteleminen	40
5.5	Kohtaamisen konkreettiset ongelmat	41

6	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	44
7	TUTKIMUKSEN EETTISYYS	46
8	POHDINTA	48
	LÄHTEET	50
	LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössä tuodaan esille autismin kirjon henkilöiden seksuaalisuutta ja henkilökunnan asenteita seksuaalisuuden kohtaamiseen. Autismin kirjon henkilöillä tarkoitetaan henkilöitä, joilla on autistisia piirteitä. Autismin kirjo on vakiintunut termiksi puhuttaessa autistista käyttäytymistä sisältävistä oireyhtymistä. (Pukki 2007, 6-7). Autismin kirjon ja autismin eroja sekä yhteneväisyyksiä on avattu enemmän kappaleessa kaksi ”Autismin kirjon seksuaalisuus”.

Teemoissa keskitytään seksuaalisen käyttäytymisen teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin autismin kirjon seksuaalisuudesta. Teemaa käsittelevässä kirjallisuudessa on pystytty todistamaan henkilökunnan asenteiden vaikuttavan asiakkaiden kokemuksiin palvelun laadusta. Koska opinnäytetyön tutkimuksen alaisissa yksiköissä asiakaskuntana on henkilöitä, jotka eivät välttämättä pysty kertomaan omista kokemuksistaan totuudenmukaisesti päädyttiin tutkimaan henkilökunnan tuen tarpeita.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kuinka iso haaste asukkaiden seksuaalisuus on asumispalveluyksiköiden henkilökunnalle. Tutkimusongelmaksi muodostui millaista tukea ohjaajat kaipaavat asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Lisäksi kartoitettiin ohjaajien ajatuksia asukkaiden seksuaalisuuden mahdollisimman kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta. Opinnäytetyöstä tehtiin toimeksiantosopimus Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön Palvelukoti Mattilankaaren kanssa.

Toisessa pääluvussa käsitellään autismin kirjoa, seksuaalisuutta ja seksuaalisuuden kohtaamista. Kolmas kappale sisältää opinnäytetyön lähtökohdat ja toteutuksen. Neljäs kappale käsittelee kyselyn ja haastattelun aineistoa ja viides kappale käsittelee aineistosta nousseita tulkintoja ja johtopäätöksiä. Lopuksi on vielä käsitelty tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä mietitty jatkotutkimusaiheita.

2 AUTISMIN KIRJON SEKSUAALISUUS

Teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään autismin kirjoa, seksuaalisuutta ja sen kohtaamista. Autismin kirjo on alalla uusi termi ja sen tavoitteena on selkiyttää useiden oireyhtymien samankaltaisuutta. Seksuaalisuutta käsitellään yleisellä tasolla käyttäytymistieteiden viitekehyksestä ja autismin kirjon erityispiirteiden kautta. Seksuaalisuuden kohtaamisessa on kiinnitetty huomiota henkilökunnan asenteiden ja ajatusten välittymiseen. Keskeisinä käsitteinä opinnäytetyössä on autismin kirjo, neurotyypillinen, seksuaalisuus, seksuaalisuuden portaat ja seksuaalioikeudet.

Autismin kirjosta tietoa on hankittu kotimaisen kirjallisuuden lisäksi englannin- ja ruotsinkielisestä kirjallisuudesta. Opinnäytetyössä käytetään rinnakkain termejä autismin kirjo ja autismi. Autismin kirjo on useamman diagnoosin yhdistävä yläkäsite ja autistiset piirteet yhdistävät autismin kirjoon kuuluvat henkilöt. Neurotyypillinen on autismitutkimuksesta poimittu termi, joka kuvaa henkilöä, jolla ei ole mitään haittaa aiheuttavaa neurologista vammaa tai syndroomaa (Pukki 2007, 7-8).

Tässä opinnäytetyössä yhdistyy empiirinen, persoonallinen, eettinen ja esteettinen tieto. Empiirinen tieto kattaa tutkitun tiedon, joka selittää ja ennustaa tapahtumien kulkua. Persoonallinen tieto sisältää pohdintaa työntekijän omista sisäisistä kokemuksista, omasta ainutlaatuisuudesta ja persoonan käytöstä työvälineenä. Eettisellä tiedolla tarkoitetaan hyvän ja pahan, oikean ja väärän erottamista ja tietoa miten toimitaan eettisissä valintatilanteissa. Esteettinen tieto on aiempien tietojen tulkin-
taa, yhteiskunnan arvoja ja normeja, työntekijän omia ja työpaikan periaatteita, työntekijän tietojen, teknisen ja inhimillisten taitojen yhdistymistä eli kykyä toimia ammatillisesti asiakkaan kanssa. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 43.)

Autismin kirjoon kuuluu noin 50 000 suomalaista, joista 10 000:lla on autistinen tai Aspergerin oireyhtymä. Autismin kirjo käsittää autistisen, Aspergerin ja Rettin oireyhtymän sekä disintegratiivisen kehityshäiriön. (Autismi- ja Aspergerliitto i.a.) Rettin oireyhtymä on harvinainen vain tytöillä ja naisilla esiintyvä oireyhtymä,

joka lapsen kehityksen taantumisvaiheen jälkeen vaikuttaa motoristen taitojen kehittymiseen ja aiheuttaa monivammaisuutta (Autismi- ja Aspergerliitto i.a. a). Disintegratiivisessa oireyhtymässä lapsi kehittyy normaalisti noin kolme-neljävuotiaaksi, jonka jälkeen noin vuoden mittaisen taitojen taantumiskauden jälkeen läpi jää autismia muistuttavaan tilaan (Autismi- ja Aspergerliitto i.a. b).

Autismin kirjon henkilöiden älyllinen variaatio on vaikeasti kehitysvammaisesta huippulahjakkaaseen. Liitännäissairauksia ja – vammoja ovat muun muassa kehitysvamma, näkö- ja/tai kuulovamma ja epilepsia. Autismin kirjon henkilöissä on enemmän poikia ja miehiä kuin tyttöjä tai naisia. (Ikonen 1999, 56.)

2.1 Autistinen oireyhtymä

Autistinen oireyhtymä (jatkossa autismi) on neurologisen kehityksen häiriö, joka ilmenee useimmiten ongelmina yksilön sosiaalisuudessa, kommunikoinnissa sekä aistikokemuksissa. Ongelmat esiintyvät yksilön käytöksessä ja niihin pystytään osittain vaikuttamaan kasvatuksellisin keinoin. Ongelmat haittaavat yksilön oppimista ja kehitystä laaja-alaisesti. Onkin todettu, että mahdollisimman aikaisin aloitettu varhaiskuntoutus vähentää myöhempiä ikäkausina ilmenevää haastavaa käyttäytymistä. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 15, 23.) Autismista aiheutuu ongelmia riippuen henkilön iästä, kehitystasosta, neurologisista sairauksista ja vammoista sekä saadusta kuntoutuksesta ja opetuksesta. (Ikonen 1999, 56.)

Autismi termin historia on moninainen ja nykyiset diagnosointikriteerit ovat vakiintuneet vasta 1990-luvulla. Autismi on aiemmin viitannut eristäytyvään käyttäytymiseen ja sen syynä 1940–1960-luvuilla ajateltiin olevan huono äiti–lapsi-suhde. 1940-luvulta alkaen autisteiksi on diagnosoitu myös poikkeavissa oloissa kasvaneita lapsia. Autistien on kuvattu olevan sisäänpäin kääntyneitä ja harrastavan päiväunelmointia. Autisteja uskotaan olleen aina ja kaikissa kulttuureissa ja varhaisin kuvaus autistisen kaltaisesta henkilöstä on 1300-luvulta. (Ikonen 1999, 13–15, 22, 37, 57.)

Autistinen ei juuri ota kontaktia vaan vuorovaikutukseen pyrkivän tulee olla aktiivinen saadakseen autistiselta vastauksen vuorovaikutusyrytyksiin. Autistinen ei matki muita ja uusien asioiden opettaminen vaatii pitkäjänteisyyttä. Autistisen tunnereaktiot ovat poikkeavia ja usein tilanteeseen sopimattomia. Kehon hahmotus ja sen käyttö on erikoista, mikä ilmenee muun muassa heijaamisena, pään hakaamisena sekä käsien heilutteluna. Autistinen suhtautuu esineisiin poikkeavasti, eikä osaa leikkiä. (Kerola ym. 2009, 17–19.) Autismin kirjon henkilöiden on kuvattu suhtautuvan toisiin ihmisiin kuten esineisiin. Problematiikka sosiaalisessa kehityksessä ilmenee tilanteesta riippuen, yleisimmin autistinen viihtyy omissa oloissa ja näyttää omassa maailmassa olevalta. (Kerola ym. 2009, 25.)

Autismi vaikuttaa oleellisesti henkilön sosialisatiokykyyn eli taitoon olla yhteydessä toisiin (Ikonen 1999, 57). Toisen ihmisen ajatusten, tunteiden ja mielen ymmärtäminen on vaikeaa autismin kirjon henkilölle. Autismin kirjon henkilö ei pysty muodostamaan ajattelussaan ja havainnoissaan kokonaisuuksia vaan hahmottaa ympäristönsä yksityiskohtina. Autismin kirjon henkilöllä on oman toiminnan ohjaamisessa vaikeuksia. Kuntoutuksen perustana pidetään oppimiseen vaikuttamista, koska autistisen käyttäytymismuodot muokkaantuvat autismin perusongelmista oppimisen myötä. (Kerola ym. 2009, 23–24.)

Autismi on elinikäinen, mutta ei muuttumaton. Diagnoosin perusteena pidetään puuttuvan tai poikkeavan sosiaalisen vuorovaikutuksen, puuttuvan tai poikkeavan kielellisen tai ei-kielellisen vuorovaikutuksen, rajoittuneen toistavan käyttäytymisen ja poikkeavien aistiärsykkeisiin reagoinnin yhdistelmää. Oireet voivat olla lievästä vaikeasti haittaavia ja ne vaikuttavat oleellisesti henkilön omatoimiseen toimintakykyyn. (Ikonen 1999, 57.)

2.2 Seksuaalisuus

Käsitteenä seksuaalisuus mielletään helposti seksiin, yhdyntään ja lisääntymiseen, mutta seksuaalisuus on paljon muutakin. Seksuaalisuus on ominaisuus, joka muuntuu ja kasvaa ihmisen kehittyessä. Seksi taas on seksuaalisesti latautunutta

toimintaa. (Koiso-Kanttila 2010.) Seksuaalisuuden määrittely on vaikeaa sen monimuotoisuuden ja laaja-alaisuuden vuoksi. Seksuaalisuuteen on useita lähestymistapoja ja sitä voidaan selittää eri näkökulmista. Seksuaalisuus ilmenee muun muassa ajattelussa, puheessa, tunteissa, arvoissa, normeissa ja ei-eroottisessa käytöksessä. (Virtanen 2002, 21.)

Seksuaalisuus on muun muassa elämäntaitojen opettelua, vuorovaikutusta toisten ihmisten kanssa ja rajojen opettelua eli ihmiseksi kasvamista. Seksuaalisuus on iso osa nais- ja mieskuvaa, jota muokkaa kaikki saatavilla oleva tieto. Seksuaalikasvatuksella pyritään antamaan oikeaa kehitystason mukaista tietoa, oikaisemaan vääriä tietoja ja olettamuksia sekä osoittamaan, että jokainen on hyvä ja riittävä omalla itsenään. (Koiso-Kanttila 2010; Sandberg 2010.)

Seksuaalisuus on iso osa ihmisen persoonallisuuden kokonaisvaltaisuutta. Sukupuoli määräytyy perinnöllisten ja hormonaalisten tekijöiden myötä ja luo seksuaalisuudelle pohjaa. Seksuaalisuutta ei voi tarkastella vain fyysisenä ilmiönä irrallaan kokonaisuudesta vaan se on huomioitava sosiaalisen sekä psyykkisen kehityksen osana. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 2007, 160–162.)

Seksuaalisuus kehittyy biologian, tunteen ja järjen tasolla. Lapsen ja nuoren seksuaalista kehitystä tapahtuu koko ajan, tiedon ja ymmärryksen lisääntymisen myötä. Biologinen kehittyminen tapahtuu joka tapauksessa, sitä ei pystytä estämään kasvatuksella, asenteilla eikä pelkällä tahdolla. Tunteen ja järjen tasoon pystytään vaikuttamaan kasvatuksella, valistuksella ja yhteiskunnallisella keskustelulla. (Koiso-Kanttila 2010.)

Seksuaalinen käyttäytyminen on sosiaalisen käyttäytymisen muoto, jolla yksilö tuo omaa sukupuolisuuttaan eli miehenä tai naisena elämistä esille (Tordjman 1998, 26). Seksuaalivalistuksella tarkoitetaan seksuaalitiedon jakamista suurille joukoille eli kampanjoita, seksuaalikasvatusmateriaalien jakamista ja julkista keskustelua. Seksuaaliopetus on koulussa, harrastuksissa, seurakunnassa, armeijassa, ehkäisy- ja äitiysneuvoloissa ja vanhempien antamaa opetusta seksuaalisuudesta. Seksuaalineuvonta taas on yleisen ja tarkennetun seksuaalitietouden jakamista

vastaanotolla, sähköpostitse, puhelimitse tai aikakauslehtien lääkäripalstojen kautta. Tyypillistä seksuaalineuvonnalle on siihen aktiivinen hakeutuminen. (Bildjuschkin 2000, 13–14.)

Seksuaalikasvatus on toteutettava osana sosiaalisten taitojen opettamista (Ikonen 2010). Seksuaalikasvatus voidaan jakaa useisiin osiin, tärkeimpiä opeteltavia teemoja ovat kehon osat ja niiden toiminnot sekä henkilökohtainen hygienia. Seksuaalikasvatusta kannattaa rakentaa yksilöllisten tarpeiden mukaan, seksistä ei kannata puhua henkilölle, joka ei hahmota omaa kehoaan ja sen toimintoja kunnolla. Usein autismin kirjon henkilöiden kohdalla on törmätty puutteelliseen käsitteiden ymmärtämiseen, jolloin on tärkeää keskittyä käsitteiden opetteluun. Mitä enemmän taitoja harjoitellaan, sen sopivampaa seksuaalista käyttäytymistä on havaittavissa. (The Autism Society 2006.)

2.2.1 Seksuaalisuuden portaat

Raisa Cacciatore ja Erja Korteniemi-Poikkela (2010) ovat kirjoittaneet neurotyypillisen lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittymisestä *Portaita pitkin* -kirjan, jossa kuvataan yhdeksän portaan avulla lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittymistä. Jokainen lapsi ja nuori käy portaat omalla yksilöllisellä tavalla läpi, oman kehityksen mukaisesti. Yhdeksän porrasta käsittelee kehitystä vanhempien ihailusta yhdyntään asti. Portaiden yhteydessä mainitut iät ovat viitteellisiä eivätkä pidä kaikkien kohdalla paikkaansa.

Yleistä on, että seksuaalisuuden kehitys on hidastunut tai viivästynyt autismin kirjon henkilöillä. Autismin kirjon henkilöt käyvät samat kehitysvaiheet kuin neurotyypilliset henkilöt, mutta vamma tai oireyhtymä määrittää mille kehitystasolle henkilö jää. Kehitysvaiheiden kautta on vaikea määrittellä seksuaalista kypsymistä, koska kehittyminen on jokaiselle yksilöllistä ja siihen kuuluu taantumis- ja suvantovaiheita. (Karanka 1997, 3.)

Ensimmäisellä seksuaalisuuden kehityksen portaalla 2–6-vuotias lapsi ihastuu vanhempansa ja haluaa mennä äidin tai isän kanssa naimisiin. Samalla lapsi kiin-

nostuu vauvojen syntymisestä ja tyttöjen ja poikien eroavaisuuksista. Portaalla on tavoitteena syntyä kokemus oman kehon tuomasta lohdusta ja hyvästä olost. Asenteiden ja arvojen oppiminen omaa sukupuolta kohtaan alkaa. Portaalla on tärkeää vahvistaa lapsen kokemusta omasta viehättävyydestä ja uskosta siihen, että on potentiaalinen kumppani tulevaisuudessa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 25–29.)

Seuraavaksi 6–12-vuotias lapsi ihastuu kaukaiseen, mutta turvalliseen aikuiseen esimerkiksi idoliinsa tai opettajaan. Seurustelua ei vielä ajatella, mutta seksuaalisuuden fantasiatila alkaa kehittyä. Lapsen itsetunto vahvistuu ajatuksesta, että joku kaukainen ihailtu henkilö voisi rakastua ja arvostaa lasta. Aikuisten hyväksyessä lapsen unelmat, ne vahvistuvat ja rikastuttavat lapsen tunne-elämää. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 19, 35.)

”Tuttu mutta salattu” – portaalla lapsi kohdistaa ihastuksen- ja rakkaudentunteita lähiympäristön ikätovereihin. Tavallisimmin lapsi käy kolmannella portaalla 8–13 ikävuosien aikana. Portaalla lapsi opettelee olemaan lähellä rakkauden kohdettaan ja opettelee kestävänsä omaa rakkaudentunnettaan. Oma ja toisten kehot ja niiden viestit saavat uuden ulottuvuuden, lapsi opettelee tunteidensa kontrollointia. Lapsi haaveilee jo todellisesta seurustelusuhteesta, läheisyydenkin ollessa vasta haaveen tasolla. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 52–53.)

Neljäs porras, lapsen ollessa 9–14-vuotias, on rakkaudentunteen jakamista ja kertomista luotettavalle parhaalle kaverille ja/tai vanhemmalle. Lapsi opettelee ystävyttä, ystävyden pelisääntöjä ja omaksuu yhteisönmalleja hellyyden tunteista puhumisesta. Lapsen tunne-elämä on kehittynyt niin, että hän uskaltaa kertoa tunteistaan luotetulle henkilölle ja odottaa hyväksyntää omille haluille tulla rakastetuksi ja parisuhteen arvoiseksi. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 62–63.)

10–15-vuotiaana murrosiän aiheuttamien kehon muutosten aikaan lapsi on ”tykkään sinusta”- portaalla. Lapsen saatua vahvistusta omille haaveille parisuhteesta ja rakkaudentunteista hän uskaltaa kertoa tunteistaan niiden kohteelle. Ihastuksen kohde saattaa muuttua päivittäin, mutta lapsi pohtii keinoja viestittää omista tun-

teistaan ihastuksen kohteelle. Lapsi hahmottelee vielä käsitystään seurustelusta ja saattaa harjoitusmielessä kertoa pienestäkin ihastumisesta kohteelle. Portaalla opetellaan ilmaisemaan tunteita ja kerätään kokemus siitä, että pystyy itse tekemään aloitteen parisuhdetta varten. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 79–80.)

Lapsen ihastuminen siirtyy seuraavaksi tavoittelemaan tunteesta kertovaa kosketusta. 12–16-vuotias lapsi tai nuori opettelee miten kuuluu seurustella ja miten eroista selvittää. Sanojen merkitys vähenee ja kosketus, käsien yhdessä pitäminen, tuo kaivatun tyydytyksen. Lapsen kehitystasosta riippuen seurustelu voi tapahtua vielä ilman fyysistä kosketusta, kosketuksen kaipuu kuitenkin on olemassa. Koskettelu aloitetaan mahdollisimman neutraalista paikasta eli kädestä. Porrasta voidaan käydä läpi pitkään ja useiden kumppaneiden kanssa. Kahden ihmisen välinen ihastumisen tunne halutaan tuoda koko maailman tietoon. Kehityksen ollessa pidemmällä seksuaalisten kiihottumisten tuomia jännitteitä puretaan itsetyydytyksellä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 93–94.)

Seitsemännellä portaalla nuori ottaa ensiaskeleita seksuaalisen kontaktin kokeilussa. Kasvojen, hiuksien, kaulan ja suun hyväilyllä opetellaan tuottamaan mielihyvää kumppanille. Nuori haluaa vastaanottaa läheisyyttä, jossa kehot ovat kiinni toisissaan vaatteet päällä. Seksuaalista kiihottumista tapahtuu suudellessa ja nuori tutustuu huulten, kielen ja ihon lukemattomiin tapoihin kohdata. Nuoren on hallittava järjen, tunteen ja biologian kerros, harkita mitä haluaa ja ei halua. Nuoren on myös osattava ilmaista omia tuntemuksiaan siitä mihin on valmis. ”Suudellen”-portaalla nuoren on myös vastaanotettava, tulkittava ja kunnioitettava toisen ihmisen viestejä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 107.)

Seuraavalla portaalla opetellaan sitä, mikä tuntuu hyvälle. 15–20-vuotias nuori rohkaistuu jakamaan seksuaalista nautintoa kumppanin kanssa. Nuorella on taidot kuunnella itseään ja hän pystyy arvioimaan mitä todella haluaa ja mikä tuntuu hyvälle. Nuori kykenee rajoittamaan omaa toimintaa tai hillitsemään sitä. Nuori tavoittelee ilon kokemuksia ja seksuaalisen nautinnon jakamista tunteiden kirjon ollessa laidasta laitaan. ”Mikä tuntuu hyvältä?”-portaalla opetellaan seksuaalisten viestien ilmaisemista ja vastaanottamista. Ennen tätä seksuaalinen nautinto ja kii-

hottuminen on koettu yksin, mutta nyt tarve jakamiseen on mahdollista. Portaalla hyväillä ja tuotetaan mielihyvää kumppanille ilman yhdyntää. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 122–123.)

Viimeisenä portaana on ”Rakastella”. Nuoren aikuisen opittua mikä tuntuu hyvälle ja miten mielihyvää tuotetaan kumppanille rohkaistuminen kasvaa. Nuoren aikuisen kokiessa olevansa kypsä ja tilanteen salliessa, hän on aktiivinen ja halukas kokemaan läheisempää intiimiyttä. Nuori aikuinen on saanut kokemuksia oman kehon reaktioista ja on yleensä tunnistanut oman seksuaalisen identiteetin. Nuorten aikuisten välisissä suhteissa ollaan entistä kiinnostuneempia toisesta ja halutaan jakaa entistä syvempää kokemusta fyysisestä lähentymisestä. Ensimmäinen rakastelukokemus on merkittävä askel aikuisen seksuaalisuudessa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 135–138.)

Portaiden jälkeen aikuinen palaa jokaisessa suhteessaan käymään portaita läpi ja syventää omia kokemuksiaan portaiden aikana opituista asioista. Jossakin vaiheessa portaiden ensimmäisen läpikäynnin jälkeen on luonnollista sitoutumisen tarpeen ja halun kasvaminen, mihin liittyy yhteenmuuttaminen, avioliitto, lapsen hankinta ja minun elämän muuttaminen meidän elämäksi. Kaikissa elämäntilanteissa on muistettava kunnioittaa itseään ja toisia ja huomioitava, ettei kukaan ole valmis ja kaiken kokenut seksuaalisuudessa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikkela 2010, 145–155.)

Seksuaalikehitys autismin kirjon henkilöillä tapahtuu samojen portaiden myötä kuin neurotyypillisillä. Autismi kirjon henkilöillä on samat edellytykset parisuhteeseen ja intiimeihin suhteisiin kuin neurotyypillisillä, poikkeavaa kuitenkin ovat aistituntemukset ja emotionaalinen kehittyminen. Autismi kirjon henkilö käy läpi samat fyysiset muutokset, mutta emotionaalinen kehitys voi olla eri tasolla fyysisen tai biologisen kehityksen kanssa. (Lawson 2005, 18.)

Asperger-syndroomalaisten keskustelupalstalla on pohdittu useita seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia. Osa kirjoittajista on kaivannut apua lasten kasvatukseen, toiset parisuhteessa elämiseen ja osa kosketuksen sietämiseen. Keskustelupalsto-

jen kirjoituksista huomaa, ettei Autismin kirjon diagnoosi ole este seksuaalikehitykselle. Autismin kirjon henkilöiden seksuaalisuus ilmentyy eri tavoin, kuten neurotyypillisten. (Aspalsta.net 2005.)

2.2.2 Seksuaalioikeudet

World Association for Sexology eli Seksologian maailmanjärjestö on vuonna 1999 Hong Kongissa julistanut seksuaalioikeudet. Julistuksessa todetaan seksuaalioikeuksien olevan universaaleja ihmisoikeuksia, jotka kuuluvat kaikille ihmisille. Seksuaaliterveys on seksuaalioikeuksia tunnustavan, kunnioittavan, toteuttava ja edistävän elinympäristön tulos. Seksuaalisuus on osa ihmisen persoonallisuutta ja sen kehittyminen riippuu inhimillisten perustarpeiden eli kaipuun ja halun mielihyvään, hellyyteen ja rakkauteen täyttymisestä. Yksilön ja sosiaalisten rakenteiden vuorovaikutuksessa rakentuu seksuaalisuus, jonka kehittyminen on yksilöllisen, ihmisten välisen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä. (Sexpo i.a.)

John Stuart Mill puhuu vahinkoperiaatteesta, jonka mukaan yksilön vapauden rajoittaminen on oikeutettua vain silloin kun estetään häntä vahingoittamasta muita. Tämän myötä seksuaalisuuden kieltäminen ilman perustetta toisten vahingoittumisesta ei ole sallittua. On mietittävä kohdistuuko seksuaalinen teko itseen vai toiseen ja rajoittaako teko jonkun oikeuksia. (Paalanen 2010.) Seksuaalisuuden kieltämisen taustalla on usein pelko puhua seksuaalisuudesta tai pelko siitä, että seksuaalinen käyttäytyminen lisääntyy, jos siitä puhutaan (Ikonen 2010).

Oikeudella seksuaaliseen vapauteen tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta ilmaista seksuaalisia taipumuksiaan, sulkien pois seksuaalisen väkivallan, hyväksikäytön ja riiston. Oikeudella seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, seksuaaliseen loukkauksemattomuuteen ja fyysiseen turvallisuuteen taataan kyky tehdä itsenäisiä päätöksiä omasta seksuaalisuudestaan, huomioiden oma ja yhteisön etiikka. Oikeuteen sisältyy myös oman kehon hallinta ja nautinto ilman kidutusta, silpomista ja mitä tahansa väkivaltaa. (Sexpo i.a.) Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden myötä

on kunnioitettava monimuotoisuutta (Paalanen 2010).

Oikeus seksuaaliseen yksityisyyteen kattaa oikeuden tehdä päätöksiä ja käyttäytyä yksilöllisesti lähisuhteissa loukkaamatta muiden seksuaalioikeuksia. Oikeus seksuaaliseen oikeudenmukaisuuteen sisältää vapauden syrjinnästä, riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, iästä, rodusta, sukupuolesta, fyysisestä tai psyykkisestä vammaisuudesta, uskonnosta tai sosiaaliluokasta. Oikeudella seksuaaliseen mielihyvään taataan fyysisen, psyykkisen, älyllisen ja henkisen hyvinvoinnin lähde. Oikeus seksuaalisten tunteiden ilmaisuun antaa yksilölle oikeuden ilmaista seksuaalisuuttaan kommunikoimalla, koskettamalla, ilmaisemalla tunteita ja rakastamalla. (Sexpo Säätio i.a.)

Oikeus vapaaseen seksuaaliseen liittymiseen tarkoittaa oikeutta mahdollisuutta mennä naimisiin tai olla menemättä, mahdollisuutta erota ja mahdollisuutta solmia muunlaisia vastuullisia seksuaalisia liittoja. Oikeus tehdä vapaita ja vastuullisia ehkäisyvalintoja antaa oikeuden päättää siitä, hankkiiko lapsia vai ei, päättää lasten lukumäärästä, ajoituksesta ja päättää syntyvyyden säännöstelykeinojen käytöstä. Oikeudella seksuaaliterveyden hoitopalveluihin halutaan turvata seksuaaliterveyden hoitopalveluiden käytettävyys kaikissa seksuaalisuuteen liittyvissä ongelmissa ja huolenaiheissa. (Sexpo Säätio i.a.)

Oikeus tieteellisesti tutkittuun seksuaalisuutta koskevaan tietoon ja oikeus monipuoliseen seksuaaliseen tietoon ja sivistykseen oikeuttaa yksilön saamaan riippumattoman ja tieteellisesti eettisen tutkimusprosessin kautta tuotettua seksuaalietoutta. Tiedon tulee olla saatavilla yhteiskunnan kaikille tahoille sopivissa muodoissa. Seksuaalisuus on elämänkaaren mittainen prosessi ja sen tulisi koskea kaikkia yhteiskunnan instituutioita. (Sexpo Säätio i.a.)

2.3 Autismin kirjon seksuaalisuus

Seksuaalisuus on keskeinen elämänalue myös autismin kirjon henkilöillä ja oma identiteetti muodostetaan osittain sen pohjalta. Seksuaalisuus voi olla joko ongel-

mien lähde tai positiiviseksi koettu elämänalue. Kykenemättömyyttä empaattisuuteen ei ole pidetty autismin kirjon kesken oleellisena puutoksena ihmissuhteissa vaan sen on nähty vaikuttavan yhtäläillä neurotyypillisten ihmissuhteissa. (Pukki 2007, 7-8.)

Autismin kirjon erityispiirteet monimutkaistavat seksuaalisen käyttäytymisen ilmenemistä ja samalla sen ohjaamista. Sosiaalisuus, aistimukset sekä oman toiminnan ohjaaminen ovat iso osa seksuaalista käyttäytymistä. Seksuaalisen käyttäytymisen opettamisessa pätevät samat keinot kuin muidenkin osa-alueiden opettamisessa, yksilön vaatimat kommunikointikeinot sekä tarpeeksi konkreettinen lähestymistapa. Autismin kirjon henkilölle tulee opettaa itsensä hyväksymistä, oman seksuaalisuuden arvostamista ja siitä nauttimista, samoin kuin neurotyypillisille ihmisille. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 207–208.)

Autismin kirjon seksuaalisuutta on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin muita elämänalueita. Aiheesta on kuitenkin usein paljonkin kysymyksiä, mutta nämä tarpeet harvemmin ovat ohjanneet tutkimuksen suuntaa. Autismin kirjon seksuaalisuus on vaikea tutkittava, koska tutkijoiden omat estot ja ammatillisen leimaantumisen pelko on koettu rajoittavaksi. (Pukki 2007, 9.)

Vammaisten oikeudesta seksuaalisuuteen on keskusteltu paljon ja Veikko Lilja on pitänyt Joensuussa Asperger-aikuisten vertaistukiryhmää ja on kokemusten perusteella esittänyt muun muassa seuraavat kysymykset: ”onko autistisella mahdollisuutta vahvaan minuuteen? Onko autistisella mahdollisuutta voimakkaisiin tunteisiin?” Liljan mukaan autisteja on kuvattu tunnekylmiksi, perusteena kyvyttömyys oppia sosiaalisia koodeja, kielen ymmärtämisvaikeudet, aivojen välittäjäaineiden tuotantohäiriöt ja tunnekylmästä kasvatuksesta johtuvat ongelmat. (Lilja 2005.)

Janne Sihvonen (2007) tuo seksologisten erikoistumisopintojen kehittämistyössä ”Aspergerin oireyhtymä ja seksuaalisuus aikuisiällä” ilmi Asperger-henkilöiden seksuaalisuuden toteutumiseen liittyviä ilmiöitä. Sihvonen toteaa työssään, että Asperger-aikuisille tulee tarjota yksilöllistä kohdennettua tietoa seksuaalisuudesta

ja seksuaalitoiminnoista. Myös seksuaalielämän ongelmien lievittämiseen tulisi tarjota ohjeita ja opastusta.

Soveltuvan tiedon rajallinen saatavuus, tiedon rajallinen ymmärtäminen, heikot sosiaaliset taidot, sopimaton seksuaalinen käytös, johon liittyy itsen tai muiden sopimaton koskettelu, vääristyneet käsitykset ja poikkeava aistitoiminta tuovat haasteita Aspergerin oireyhtymän henkilön seksuaalisuudelle. Aspergerin oireyhtymälle tyypilliset pakonomaisuudet, erityiskiinnostukset, seksuaalisen minäkuvan ja orientaation puutteellisuus ja sukupuoli-identiteetin epäselvyys lisäävät haasteita seksuaalisuuden toteuttamiselle. (Sihvonen 2007, 16–17, 20.)

Aspergerin oireyhtymän vaikutukset seksuaalisuuteen on monimuotoiset, joten niiden ymmärtäminen ja huomaaminen Aspergerin oireyhtymän henkilöltä itseltään vaatii paljon. Ei siis ihme jos jotakin jää huomaamatta ohjaajalta tai asukkaalta itseltään. Asperger-aikuisella voi olla seksuaalisia ongelmia ilman niiden tiedostamista, jolloin asumispalveluyksiköissä ohjaajilla on iso rooli ongelmien oikeassa nimeämisessä. Sihvonen toteaa kehittämistyössään, että valmiudet kohdata seksuaalisuutta olisi suotavaa löytyä mahdollisimman monelta toimintataholta, jolloin ongelmista pystyttäisiin puhumaan siellä missä ongelma tulee ilmi. (Sihvonen 2007, 24, 37.)

Autismin kirjon henkilöiden seksuaalisen käyttäytymisen ongelmien kohdalla on mietittävä kenen asia ongelma on, kenelle siitä kerrotaan ja kenelle ei kerrota. On myös mietittävä missä ongelmallinen käytös on sallittua ja missä ei. Eri tahojen yhteistyö on avainasemassa ongelmien ratkaisemiseksi. (Ikonen 2010.) Seksuaalineuvojan käytössä on huomioitava, että asioiden konkreettinen liittyminen henkilön elämään helpottaa autismin kirjon henkilön ymmärtämistä. Soveltuvan informaation löytymisen myötä on haettava sopiva pohja työskentelylle ja luotava struktuuri, joka toistuu jokaisella kerralla. Struktuuri helpottaa autismin kirjon henkilön ymmärrystä ja sitoutumista lisäämällä turvallisuuden tunnetta. (Sihvonen 2007, 27.)

2.4 Seksuaalisuuden kohtaaminen

Vammaisilla on yhtäläinen oikeus seksuaalisuuteen, seurusteluun ja läheisiin ihmissuhteisiin kuin kenellä tahansa. Kehitysvammaisilla ja autismin kirjon henkilöillä seksuaalisuuteen vaikuttaa oleellisesti heidän jääminen tiedon ja oman seksuaalisuuden ja ihmissuhteiden jäsentämiseen tarvittavien valmiuksien ulkopuolelle. Kieltoja ja rajoituksia taas kehitysvammaiset ja autismin kirjon henkilöt kohtaavat muuta väestöä enemmän. (Ilmonen & Karanka 2001, 5, 30.)

Asenteet, ajatukset ja suhtautuminen seksuaalisuuteen omaksutaan lapsuudessa. Ympäristö, ympäröivä kulttuuri ja uskonto vaikuttavat siihen, miten seksuaalisuuteen suhtaudutaan. Useimmiten seksuaalisuus mielletään yksityiseksi ja intiimiksi asiaksi, mutta työskenneltäessä ihmisten parissa seksuaalisuuden kohtaaminen on osa työtä. Työntekijöiden on kohdattava eri kulttuureista ja uskonnoista tulevia henkilöitä, joten tärkeintä seksuaalisuuden kohtaamisessa on avoin ja kunnioittava suhtautuminen. (Ryttläinen & Valkama 2010, 200.)

Ihmisen muuttaessa laitokseen hänen seksuaalisuutensa ei häviä. Laitoksessa asuvalla henkilöllä on samat tarpeet kosketukseen, tunteisiin ja yksityisyyteen kuin kotona asuvalla. Laitoksessa asuvan ihmisen seksuaalisuuden ilmentymiseen vaikuttaa henkilökunnan suhtautuminen, seksuaalisuuden kohtaaminen ei aina ole helppoa. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä, joten vaikenemalla seksuaalisuudesta kielletään osa ihmisyyttä. (Ryttläinen & Valkama 2010, 211.) Palveluasumisen tarve ei ole kenelläkään kykenemättömyys seksuaalisuuteen (Westheimer 1998, 224).

Laitoksessa työskentelevän henkilökunnan tulisi poistaa esteitä asukkaiden seksuaalisuuden kokemiselle, turvata rauha ja yksityisyys sekä antaa tietoa seksuaalisuudesta. Laitoksissa on hyvä sopia asukkaiden kanssa yhteisistä pelisäännöistä ja periaatteista seksuaalisuuden itseilmaisuuksiin. Asukkaiden kanssa on myös suotavaa keskustella miten seksuaalisia tarpeita ja odotuksia huomioidaan. (Ryttläinen & Valkama 2010, 212.)

Asioiden käsittelyn luontevuuteen liittyy oleellisesti niin sanottujen omaan suuhun sopivien termien löytyminen, niin myös seksuaalisuudesta puhumisessa. Itselle luontevan käyttösanaston löytyminen on osa luontevaa suhtautumista. Selvittämällä mitä sanoja keskustelukumppani on tottunut käyttämään ja mitä hän sanoilla ymmärtää lisätään tilanteen luontevuutta ja vähennetään väärinkäsitysten mahdollisuutta. Työntekijän varmuus seksuaalisuudesta puhumiseen lisääntyy kokemuksen myötä, mitä enemmän työntekijä on seksuaalisuudesta puhunut, sen helpompaa se on. (Aho, Alkio, Kotiranta-Ainamo, Pelander, & Rinkinen 2008, 42–43.)

Omat aiemmat kokemukset heijastuvat kaikkiin havaintoihin ja aistimuksiin tiedostamatta. Yksilö havaitsee vain asioita, joita hän on oppinut havaitsemaan. (Ilmonen & Karanka 2001, 31.) Tämän vuoksi ohjaajien on pohdittava omaa suhtautumistaan seksuaalisuuteen, koska ilmeet, eleet, äänensävyt ja liikkeet vaikuttavat tiedostamatta ohjaajan käytökseen, jolloin ohjaajan sanat ja toiminta voivat olla ristiriidassa aiheuttaen asukkaalle turhaa ahdistusta. Usein seksuaalisuuden oletetaan muuttuvan ongelmaksi autismin kirjon henkilöillä, jolloin suhtautuminen seksuaalisuuteen muuttuu ongelmalähtöiseksi. Tästä pitäisi pyrkiä pois ja olettaa seksuaalisuuden tuovan uusia ulottuvuuksia autismin kirjon henkilön elämään. Seksuaalisuuden käsittelyyn liittyvä hämmennys mielletään asukkaan tunteeksi vaikka useimmiten autismin kirjon henkilö suhtautuu itseään koskevaan tietoon avoimin mielin ja harvoin hämmentyy ilman esimerkkiä. (The National Autistic Society 2010.)

Autismin kirjon henkilöiden kanssa on tiedostettava yksilölliset kommunikoinnin erityispiirteet ja käsiteltävä asioita kehitystason mukaisesti. Aikuisten kanssa käsitellään aikuisten asioita emotionaalisen kypsyystason ollessa riittävä. Jos kehitys on viivästynyt, on kerrottava asioista kehitystason vaatimalla tavalla. (Sihvonen 2007, 15.) Ihanteellista on, että asukkaalle annetaan tietoa seksuaalisuudesta silloin, kun asukas on valmis käyttämään tietoa ja tarvitsee sitä. Usein turhaan pantataan tietoa, koska ei tiedetä vastaako tieto todellista tarvetta, mutta harvoin kannattaa pelätä tiedon lisäävän sopimatonta seksuaalista käyttäytymistä. (The Autism Society 2006.)

Antamalla lupa asukkaan seksuaalisuudelle, lupa annetaan ajatuksille, tunteille, tarpeille, tiedon ja taidon lisääntymiselle, kohtaamiselle sekä dialogisuuden synnylle. Luvan antaminen edellyttää työntekijältä lupaa omalle seksuaalisuudelle ja sukupuolisuudelle, joka on mahdollista antaa tutustumalla omaan seksuaali- ja sukupuolihistoriaan, arvo- ja asenne työskentelyä ja tietojen ja taitojen hankkimista. Luvan antaminen asukkaalle mahdollistaa häpeän vähentymisen, arvokkuuden kasvamisen, jolloin seksuaalisen hyvinvoinnin ylläpidon kyky lisääntyy ja asukkaasta tulee kokonainen. (Kilpiä 2010.)

Seksuaalisuuden kohtaaminen ja käsittely vaatii työntekijältä oman seksuaalisuuden kohtaamista ja omien asenteiden pohtimista ja tunnistamista. Seksuaalisuuden kohtaamiseen, siitä puhumiseen tai sen käsittelyyn ei ole yhtä ainoa oikeaa tapaa. Asenteiden, ajatusten ja kohtaamisen negatiivisuus asiakastyössä vähenee, kun työntekijä on selvillä omasta seksuaalisuudesta. Ajankohtaiset ja oikeat tiedot, laadukkaat materiaalit, maalaisjärki ja motivaatio auttavat niin oman kuin muiden ihmisten seksuaalisuuden käsittelyssä. (Aho ym. 2008, 45.)

Seksuaalisuuden kohtaamiseksi ei tarvitse kuin nähdä, kuulla ja puhua. Kun nähdään asukas seksuaalisena ja sukupuolisena yksilönä, fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja henkisenä kokonaisuutena ja tuntevana ja omat tarpeet omaavana annetaan asukkaalle mahdollisuus olla oman elämän paras asiantuntija. Kun kuunnellaan asukasta hänen seksuaalisesta voinnista, avataan ovia kuulemiselle ja tehdään sille tilaa. Puheeksi ottamisella luodaan puheen kulttuuria eli sitä mistä saa puhua ja millä tavoin. Näkemällä, kuulemalla ja puhumalla annetaan lupa asukkaalle seksuaalisuudelle. (Kilpiä 2010.)

3 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyö on hankkeistettu ja työelämälähtöinen. Toimeksiantosopimus on tehty Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön Palvelukoti Mattilankaaren kanssa. Palvelukoti Mattilankaari on osa Uudenmaan Vammaispalvelusäätiötä, jolla on toimipisteitä kahdeksalla Etelä-Suomen paikkakunnalla. Säätiön toiminnan tavoitteena on edistää vammaisten ja erityisesti autististen henkilöiden asumis- ja toimintapalveluita. Säätiö rakentaa tai ostaa toimitiloja ja asuntoja käyttöönsä huolehtien niiden kunnossapidosta ja vuokraa niitä edelleen osana tuottamiaan palveluita. Säätiön ylintä toimintavaltaa käyttää hallitus, johon kuuluu viisi jäsentä. (Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2008, 6-10.)

Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö on yksityinen sosiaalipalvelujen tuottaja ja yleishyödyllinen yhteisö. Säätiöllä on viisi asumispalveluyksikköä ja yksi työvalmennusyksikkö ja kolme työkeskusta. Lisäksi säätiö omistaa Pukkilan kartanon, jossa tuotetaan loma- ja leiritoimintaa kehitysvammaisille ja autistisille henkilöille ympäri vuoden. Lisäksi säätiö osallistuu erilaisiin projekteihin, esimerkiksi työvoimahallinnon kanssa toteutettavaan SIMO- projektiin, jossa pyritään työllistämään pitkäaikaistyöttömiä. (Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2008, 6-7.)

Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön toiminnan perustana on yksilöllisyys, joustavuus, verkostoituminen ja panostaminen osaamiseen. Yhteistyössä asiakkaan kanssa suunnitellaan palvelut ja seurataan niiden toteutumista. Säätiö pyrkii laajalaiseen verkostoitumiseen ja varmistaa laadukkaat tulokset yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. (Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2008, 5.)

Palvelukoti Mattilankaari tuottaa ympärivuorokautista asumispalvelua autismin kirjon henkilöille. Tontilla on kolme ryhmäkotia ja yhteensä 17 asukaspaikkaa, joiden lisäksi Mattilankaareen kuuluu viisi tukiasuntoa tontin läheisyydestä. Mattilankaaren perustehtävänä on tukea asukkaan omatoimista ja mielekästä yksilöllistä asumista. Asukkaan kokonaisvaltainen hyvinvointi ja tasapainoinen elämä ovat Mattilankaaren toiminnan tavoitteena. (Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2010.)

Mattilankaaren arvoina ovat asukkaiden tasa-arvoinen kohtelu, asiakaslähtöisyys ja ammattitaito. Toisten kunnioittaminen on Mattilankaaren toiminnan perusta, erilaisuuden hyväksyminen ja sen mukaan toimiminen on lähtökohta autismin kirjjon henkilöiden kanssa toimittaessa. Toisten kunnioittaminen myös asukkaiden välillä on tärkeää ja ohjaajat omalla käytöksellään toimivat asukkaille esimerkkinä siinä. Vuorovaikutus ja yhteistyötaidot korostuvat, kun toimitaan usean eri kuntouttavaa työtä tekevän tahon kanssa yhteistyössä. Asukkaan etu on, että jokainen hänen kanssaan työskentelevä toimii samaan suuntaan samoin periaattein. (Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2010.)

Ajatus opinnäytetyölle lähti opinnäytetyöntekijän työpaikassa ilmenneistä tarpeista. Autismiyksikön asukkaiden diagnoosit vaikeuttavat heidän seksuaalisen käyttäytymisensä ymmärtämistä. Asukkaat eivät aina osaa sanoittaa omia tuntemuksiin eivätkä hahmota seksuaalisen käyttäytymisen rajoja. Asukkaiden seksuaalisuus voi ilmentyä monin eri tavoin ja se saattaa olla myös hyvin poikkeavaa totutusta käytöksestä.

Opinnäytetyössä käytetään laadullisen tutkimuksen aineiston keruu- ja analysointimenetelmiä. Opinnäytetyön ohella kerätään aiheita tietopakettia varten, joka on tarkoitus tehdä opinnäytetyöprosessin päätyttyä. Alkuun suunnitelmissa oli tarkoitus yhdistää laadullinen tutkimus ja toiminnallinen opinnäytetyö tekemällä tietopaketti osana opinnäytetyötä, mutta prosessin käynnistyttyä todettiin tämän liian työlääksi.

Opinnäytetyöprosessin jälkeen on tarkoitus hahmotella ratkaisuja ja pyrkiä löytämään keinoja ratkaista konkreettisia ongelmia asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamisessa. Opinnäytetyön tekijä on kiinnostunut seksuaalineuvojan opinnoista ja tämä opinnäytetyöprosessi on yksi keino selvittää kuinka iso tarve autismin kirjjon perehtyneille seksuaalineuvojille on.

Sosiaali- ja terveysministeriö on seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa vuosille 2007–2011 huomionnut vammaisten oikeuden seksuaalisuuteen. Toimenpiteissä mainitaan seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen liittyvän neu-

vonnan ja ohjauksen integrointi vammaisten sosiaali- ja terveyspalveluihin. Toimenpiteenä on myös lisätä ammatillisia valmiuksia seksuaalineuvontaan kehittämällä työnohjausta sekä perus- ja täydennyskoulutusta. Tavoitteena on myös, että jokaisesta terveyskeskusta kohden olisi käytettävissä ainakin yksi seksuaalineuvoja, joka on saanut valmiudet kohdata myös erityisryhmiä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 33–34.) Tämä opinnäytetyö on osaltaan edistämässä Sosiaali- ja terveysministeriön asettamien tavoitteiden tarpeellisuuden osoittamisessa.

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää kuinka iso haaste asukkaiden seksuaalisuuden kohtaaminen on ohjaajille ja millaisin keinoin ohjaajia pitäisi tukea kohtaamaan asukkaiden seksuaalisuutta. Opinnäytetyön tavoitteina on selvittää millaista koulutusta ohjaajat haluavat/tarvitsevat asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen ja hahmottaa autismin kirjon parissa työskentelevien ajatuksia asukkaiden seksuaalisuudesta. Lisäksi halutaan löytää tilanteita, joissa ohjaajan rooli korostuu asukkaan seksuaalisuuden tukemisessa tai hillitsemisessä.

3.1 Näkökulman muodostuminen

Opinnäytetyön lähtökohta pohjautuu opinnäytetyöntekijän omiin kokemuksiin ja havaintoihin henkilökunnan suhtautumisesta asukkaiden seksuaalisuuteen. Kiinnostus aiheeseen lähti näkökulmasta miten asukkaiden seksuaalisuus ilmenee ja millaisia poikkeamia autismin kirjon seksuaalisuudessa on verrattuna valtaväestöön sekä miten ohjaaja arjessa tukee ja ottaa huomioon asukkaiden seksuaalisuuden. Tutkimusongelmaksi muodostui millaista tukea Uudenmaan Vammaispuolustuksen asumispalveluyksiköiden henkilökunta kaipaa asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen.

Autismin kirjon parissa työskennellessään opinnäytetyöntekijä on pohtinut ymmärtäväkö asukkaat mitkä ovat soveliaita käyttäytymisnormeja vai käyttäytyvätkö he niin kuin olettavat olevan soveliaista? Milloin asukkaiden käytöksen takana on turhautuminen siitä minkä tiedostaa, mutta mikä ei ole saavutettavissa? Sisäistävätkö asukkaat heille opetettavia asioita vai jäävätkö opetukset irrallisiksi asuk-

kaiden elämästä? Tiedostavatko asukkaat mitä he haluavat ja annetaanko heille tarpeeksi mahdollisuuksia ilmaista omia ajatuksiaan?

Henkilökunnan asenteiden vaikutus asukkaiden käytökseen on myös herättänyt ajatuksia, vaikuttavatko henkilökunnan asenteet heidän kohdatessaan asukkaita? Vaikuttavatko henkilökunnan asenteet asukkaiden käytökseen? Miten asukkaat aistivat henkilökunnan asenteet? Vaikuttavatko henkilökunnan asenteet asukkaiden käytöksen syiden ymmärtämiseen ja ratkaisujen löytämiseen? Ennen opinnäytetyön aineiston hankkimista oletettiin henkilökunnan asenteiden vaikuttavan kaikkeen työhön ja heidän tapaan kohdata seksuaalisuutta. Henkilökunnan asenteiden oletetaan olevan suuressa roolissa opettaessa sopivaa seksuaalista käytöstä.

3.2 Opinnäytetyön prosessi

Opinnäytetyöprosessi käynnistyi syksyllä vuonna 2009 ottamalla yhteyttä koulun nimeämään ohjaajaan ja esimiehen kanssa käydyissä keskusteluissa aiheen rajaamisella. Opinnäytetyön aihe tarkentui marraskuuhun 2009 mennessä ja tutkimussuunnitelma esiteltiin suunnitelmaseminaarissa 21.1.2010. Seminaarin jälkeen opinnäytetyötä varten anottiin luvat kahden asumispalveluyksikön esimieheltä henkilökunnan ajatusten tutkimiseen ja ne myönnettiin maaliskuun 2010 aikana.

Alustavissa opinnäytetyön suunnitelmissa oli tarkoitus tutkia kaikkia Uudenmaan Vammaispalvelusäätien viittä asumispalveluyksikköä, mutta mielenkiinnon kohdistuessa erityisesti autismin kirjon seksuaalisuuteen ja asukkaiden diagnoosien laajuudesta johtuen opinnäytetyö rajautui suunnitelmaseminaariin mennessä koskemaan vain autismin kirjon asumispalveluyksiköiden henkilökuntaa.

Tutkimusmenetelmiksi valikoitui Webropol-ohjelman kautta toteutettava kysely ja erikseen toteutettava haastattelu. Webropol-kyselyn sisältö muokkaantui huhti- ja toukokuun 2010 aikana, haastattelun kysymyspohja valmistui kesäkuun aikana. Webropol-kysely oli internetissä toukokuun lopusta marraskuun puoleen väliin ja siitä lähetettiin kaksi muistutusta yksiköiden esimiesten kautta henkilökunnalle.

Haastattelut toteutettiin kahdessa asumispalveluyksikössä heinä- ja syyskuussa. Ensimmäiseen haastatteluun 2010 heinäkuussa osallistui yksi ohjaaja ja toiseen haastatteluun syyskuussa kaksi ohjaajaa.

Maaliskuussa 2010 opinnäytetyön tekijä osallistui Sexpo-säätiön järjestämään Seksuaalisuus 2010–koulutuspäivään, jonka aikana ajatus opinnäytetyön tarpeellisuudesta vahvistui. Kesäkuussa opinnäytetyön tekijä osallistui Järvenpään Seurakuntaopistolla järjestettyyn ”Ajattelu, aistit ja seksuaalisuus autismin kirjolla” -koulutukseen, jossa luennoivat FM, MEd, AutSpect Koulutus Tmi:n kouluttaja Heta Pukki, seksuaalineuvoja Linda Ikonen, NLP-Practitioner Niina Korventaival ja Autismiliiton Empowerment- projektin projektipäällikkö Jan-Mikael Fredriksson. Marraskuussa 2010 opinnäytetyön tekijä oli kuuntelemassa Keravan opiston LEMON-projektin osana 16.11. järjestämää Väestöliiton Miehen aika - projektissa työskentelevän Samuli Koiso-Kanttilan luentoa ”Mieheksi kasvaminen ja seksuaalisuus”. 23.11. Väestöliiton kliininen seksologi Tarja Sandberg luennoi ”naisiksi kasvamisesta ja seksuaalisuudesta”.

Kirjallisuuden hankinnassa koettiin yllättävä hankaluus, painettua kirjallisuutta oli vaikea löytää. Autismin kirjon seksuaalisuudesta on saatavilla vain vähän suomenkielistä aineistoa. Vuonna 2002 Gunilla Gerland on löytänyt alle kymmenen osittain hyvän tieteellisen tutkimuksen tunnusmerkit täyttävää julkaisua autismin kirjon seksuaalisuudesta (Pukki 2007, 9). Erilaisia luentomateriaaleja löytyy internetistä useita, mutta niiden sisällössä viitataan enemmän kehitysvammaisten tai mielenterveyskuntoutujien seksuaalisuuteen kuin autismin kirjon tuomiin erityispiirteisiin. Saatavilla oleva kirjallisuus ja tehdyt tutkimukset perustuvat käytännön kokemuksiin, joten luotettavaa faktatietoa on olemassa hyvin vähän (Pukki 2007, 9).

Kirjallisuutta etsittiin opinnäytetyötä varten pääkaupunginseudun, Keski-Uudenmaan, Lahden seudun ja Varsinais-Suomen kirjastoista. Hakusanoina käytettiin autismia ja seksuaalisuutta. Keski-Uudenmaan kirjastojen neuvonnan henkilökunta selvitti myös laajemmalla alueella kirjojen saatavuutta, mutta kirjastoista, temaa suoranaisesti käsittelevää kirjallisuutta ei löytynyt. Autismiliiton kirjas-

ton kautta hankittiin kolme teemaa käsittelevää englanninkielistä kirjaa. Opinnäytetyön tekijällä on yksi verkossa saatavilla oleva suomenkielinen kehittämistyö aiheesta.

Opinnäytetyön raportin kirjaaminen aloitettiin kesällä 2010 ensimmäisten lähteiden löydyttyä. Aineiston analysointi tapahtui joulukuun aikana ja sen myötä teoreettinen viitekehys valmistui. Raportointi venyi vuoden 2010 loppupuolelle, joten alustavan aikataulun mukainen opinnäytetyön valmistuminen marraskuun julkaisuseminaariin viivästyi aikataulullisten ongelmien vuoksi. Tekstin ohjausta haettiin Jouko Kiveltä 7.1.2011 ja englanninkielinen tiivistelmä lähetettiin hyväksyttäväksi tammikuun ensimmäisellä viikolla 2011.

3.3 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineisto kerättiin kahdella eri menetelmällä. Laadullisessa tutkimuksessa on käytössä yleisimmin neljä erilaista aineistonkeruumenetelmää, haastattelu, kysely, havainnointi ja kirjalliset dokumentit. Menetelmiä voidaan käyttää yksittäin, yhdisteltynä tai rinnakkain tutkimusongelman ja tutkimusresurssien tarpeiden mukaan. Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmä valitaan sen perusteella, miten ajatellaan saatavan parhaiten tutkimuskysymykseen vastauksia. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 73.)

Tutkimusongelman liittyessä ihmisen ajatuksiin tai ihmisen toiminnan syihin on mahdollisuus käyttää aineistonhankintamenetelmänä kyselyä ja haastattelua. Kysely on usein kirjallinen ja haastattelu suullinen, vaikka haastattelukin pohjautuu haastattelijan kysymyksiin haastateltavalta. Haastattelu voidaan toteuttaa esimerkiksi lomake-, teema- tai syvähaastatteluna. Kyselyn haittapuolena on koettu sen yksipuolisuus, haastattelussa on mahdollisuus korjata väärinkäsityksiä niin kysymysten kuin vastausten osalta, tätä mahdollisuutta taas kyselyssä ei ole. Molempien menetelmien tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa vastaajalta. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 73–75.)

3.3.1 Webropol-kysely

Webropol-kysely valittiin aineiston keruumenetelmäksi, koska haluttiin saada tietoa mahdollisimman monen ohjaajan kokemuksista ja ajatuksista. Kyselyllä haettiin yleistä tietoa ohjaajien suhtautumisesta asukkaiden seksuaalisuuteen ja tarkempaa tietoa siitä, kenen tehtävä on puhua asukkaan kanssa seksuaalisuudesta ja millaista tukea ohjaajat tuntevat kaipaavansa. Kyselyllä yritettiin tavoittaa yhteensä 49 ohjaajaa.

Kyselylomakkeella voidaan kerätä tietoa muun muassa käyttäytymisestä ja toiminnasta, arvoista, asenteista, käsityksistä ja mielipiteistä. Kyselyllä aineistoa kerätien ei saada varmuutta kuinka vakavasti vastaajat suhtautuvat vastaamiseen. Tietoa ei myöskään saada mahdollisista väärinymmärryksistä eli siitä onko kysymykset ymmärretty oikein. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 184, 186.)

Webropol-kyselyllä opinnäytetyön tekijä halusi saada vastauksia sekä avoimiin että suljettuihin kysymyksiin. Avoimet kysymykset valittiin, koska ei haluttu ohjata vastauksia vaan tarjottiin mahdollisuus vastata omilla sanoilla. Internet-pohjainen kysely valittiin, koska useamman asumispalveluyksikön henkilökunnan tavoittaminen koettiin käytännöllisemmäksi Webropolin avulla.

Lomakkeella tehtävän kyselyn esitestaus on suotavaa. (Hirsjärvi ym. 2004, 193). Tässä opinnäytetyössä käytettyä kyselylomaketta ei esitestattu. Kyselylomake muokattiin opinnäytetyön tekijän työpaikan henkilökunnan kommenttien perusteella. Saatujen kommenttien perusteella kysymysten määrää vähennettiin ja kysymyksiä muokattiin, jotta vastauksilla saataisiin tarkempia tietoja.

Webropol-kyselyn kysymykset ovat liitteessä yksi. Ensimmäisillä suljetuilla kysymyksillä selvitettiin perustietoja vastaajista. Viidellä muulla suljetulla kysymyksellä selvitettiin vaikuttaako ohjaajan oma asenne seksuaalisuuden kohtaamiseen, pystyykö aiheesta puhumaan työyhteisössä tai työnohjauksessa ja lisäkoulutuksen saatavuutta sekä tarvetta. Avoimilla kysymyksillä selvitettiin osin suljettujen kysymysten vastauksia ja haettiin tietoa miten ohjaajat kohtaavat asukkaiden seksu-

aalisuuden.

3.3.2 Haastattelut

Tutkimusmenetelmänä haastattelu on enemmän suunniteltua ja päämäärähakuista keskustelua kuin päivittäinen kuulumisten vaihtaminen. Miltei mitä tahansa arkipäiväistä keskustelua voidaan kutsua haastatteluksi, mutta tutkimusmenetelmänä käytettävään haastatteluun liittyy olennaisesti haastattelijan rooliin kuuluva keskustelun ohjaaminen. Kuitenkin tutkimusmenetelmänä käytetty haastattelu usein etenee päivittäisten kuulumisten vaihdon kanssa samalla tyylillä, käydyn keskustelun, ei valmiiksi luotujen kysymysten perusteella. (Vuorela 2005, 38.)

Haastattelujen avulla haluttiin lisätä aineistoa ohjaajien kohtaamista ongelmista asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamisessa. Haastatteluilla tarkennettiin konkreettisia ongelmia ja selvitettiin millaista tietoa ohjaajat kaipaavat työpaikoille. Haastattelut toteutettiin henkilökunnan tukemiseksi, haluttiin selvittää tarvitsevatko ohjaajat asukkaiden ohjaukseen apua. Näkökulmana ei ollut asukkaiden ongelmat vaan henkilökunnan tarpeet kohdata asukkaiden seksuaalista käyttäytymistä kokonaisvaltaisemmin.

Haastattelumenetelmiä on useita ja ne jaetaan haastattelutyyppeihin sen mukaan, kuinka paljon haastattelun kulkua johdattaa etukäteen mietityt kysymykset. (Vuorela 2005, 38–39.) Teemahaastattelu mielletään lomake- ja avoimen haastattelun välimuodoksi. Teemahaastattelussa käsiteltävä aihe on tiedossa ja haastattelun aihe rajattu. Kysymysten järjestys ja muoto ovat teemahaastattelussa avoimia, haastattelu etenee saatujen vastausten perusteella. (Hirsjärvi, Remes & Sarajärvi 2009, 203–204.)

Haastattelijan tehtäviin kuuluu keskustelun ohjaus niin, että haastateltavalta saadaan tarvittavat tiedot. Avoin haastattelu on luokiteltu sopivaksi muun muassa arkaluontoisten asioiden, menneisyyden tapahtumien ja heikosti tiedostettujen asioiden tutkimiseen. Avoimen haastattelun kysymysten muotoilu ja kysymysalue

on vapaa ja osallistujamäärän on oltava pieni, koska analyysivaiheen työmäärä on suuri. Tutkijan on paneuduttava tutkittavaan aiheeseen kunnolla ja valmistauduttava saamaan haastateltavilta lisää tietoa liittyen tutkittavaan aiheeseen. (Vuorela 2005, 39–40.)

Tässä opinnäytetyössä käytössä oli teemahaastattelu. Ennen haastatteluja oli varmistunut teema ja kysymyksiä laadittaessa kysymysten ymmärrettävyys ja helppous nousivat tärkeimmiksi lähtökohdiksi. Teemahaastattelu valittiin, koska haastattelujen aihe oli rajattu. Haastatteluita varten luotiin kysymyspohja, jota ei kuitenkaan noudatettu tarkasti. Haastateltavat olivat entuudestaan tuntemattomia, joten opinnäytetyön tekijä koki tärkeäksi aloittaa haastattelut ”helpoilla” kysymyksillä, joiden avulla pystyi kartoittamaan kuinka helppoa haastateltavien on aiheesta puhua. Kysymykset pohjautuivat kesäkuun aikana saatuihin Webropol-kyselyn vastauksiin.

Haastattelulla pyritään keskusteluun haastateltavan kanssa eli tilanne on vuorovaiikutuksellinen, jolloin haastattelijan on oltava aktiivinen kuuntelija ja tehtävä haastattelun jälkeen tarkemmat muistiinpanot käsitellyistä teemoista. Haastatteluista saatujen tietojen käsittelyssä ei useinkaan käytetä tietokonetta vaan aineiston analyysi perustuu tutkijan tulkintoihin. Tämän vuoksi saatujen vastauksien oikeellisuus on hyvä tarkastaa käyttämällä myös muita kanavia. (Niskanen 2002, 63–64.)

Osallistuminen haastatteluihin perustui vapaaehtoisuuteen, yksiköiden esimiesten kautta haastateltavia löytyi kolme. Haastateltavien kanssa käytiin etukäteen sähköpostilla keskustelua haastattelun kysymyksistä ja niiden tarkoituksesta. Molemmat haastattelut toteutettiin haastateltavien ollessa työvuorossa. Haastattelu- paikoiksi haastateltavat olivat valinneet asumispalveluyksiköstä rauhallisen tilan, johon asukkailla ei ollut haastattelun aikana pääsyä.

Haastatteluista varten varattiin tunti aikaa. Toinen haastatteluista venyi pidemmäksi, koska keskustelua riitti odotettua enemmän. Aihe oli haastateltavien mielestä ajankohtainen ja molemmissa yksiköissä oli kysymyksiä pohdittu työyhteisön keskuudessa ennen haastattelua. Molemmissa haastatteluissa käytiin kaikki haastatte-

lukusymykset (LIITE 2) läpi, mutta keskityttiin kohtaan kuusi: ”Millaisissa tilanteissa ohjaajat kaipaavat tukea seksuaalisuuden kohtaamiseksi?”.

3.4 Aineiston analyysi

Analyysilla tarkoitetaan sellaisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on tiedon uudelleen järjestäminen, jotta saadaan selville tiedon perustana olevan arvoituksen tai ilmiön rakenne. Varsinainen analyysi pystytään toteuttamaan vasta, kun analysoitava tieto on luokiteltu, koodattu tai ryhmitelty. Analyysi etenee aineiston litteroinnista luokittelun kautta tulkinnaksi. (Kananen 2008, 88.)

Aineiston litteroinnilla tarkoitetaan tiedon pelkistämistä analysointia varten. Pelkistäminen pystytään toteuttamaan koodaamalla tai luokittelemalla eli aineiston tiivistämisellä ja selkeyttämisellä, jolloin aineistoa käsitellään joko etsimällä isommista kokonaisuuksista yksityiskohtia tai luomalla yksityiskohdista isompia kokonaisuuksia. Litteroinnin tavoitteena on saada aineisto käsiteltävään muotoon ja mahdollistaa aineiston analysointi. (Kananen 2008, 88–89.)

Opinnäytetyössä kyselyn aineiston analysointi aloitettiin tiivistämällä kyselystä saatuja vastauksia, kysytyihin kysymyksiin haettiin muutaman sanan vastauksia miellekartan avulla. Keskelle paperia kirjoitettiin kysymys ja siitä eriteltiin ohjaajien vastauksia, joita yhdistelemällä saatiin tiivistettyjä vastauksia. Tiivistettyjä vastauksia käsiteltiin erikseen ja vertailtiin keskenään.

Haastattelujen aineiston analysointi toteutettiin osittain kuten kyselyn aineiston analysointi. Haastatteluun alustavasti mietittyjen kysymysten ympärille kirjoitettiin haastateltavien vastauksia ja molempien haastatteluiden vastauksista yhdisteltiin tiivistettyjä vastauksia. Tiivistettyjen vastausten kautta muodostettiin haastattelujen aineistosta yläluokkia, joiden mukaan aineistoa tulkittiin.

Sisällönanalyysia pidetään laadullisen aineiston analyysin perusanalyysimenetelmänä. Sisällönanalyysi tiivistetysti toteutetaan valitsemalla teema, johon liittyvä

aineisto käydään läpi ja luokitellaan pienempiin osa-alueisiin. Tämän jälkeen rajataan muu aineisto pois ja tehdään yhteenveto luokitelluista osa-alueista. Sisällönanalyysin rajaaminen voi olla vaikeaa ja siksi onkin tärkeää analysoida yhtä teemaa kerrallaan. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 93.)

Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Teorialähtöinen analyysi perustuu teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Oleellista teorialähtöisessä analyysissä on teorian kuvaaminen ja aiemman tiedon testaus uudessa ympäristössä. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 97–101.) Aineistolähtöisessä analyysissä toteutetaan induktiivista analyysia edeten yksittäisestä yleiseen. Tässä analyysimenetelmässä aiemmalla teorialla tai tiedolla ei ole suoranaista yhteyttä varsinaiseen analyysiin. Teorialähtöinen analyysi toteutetaan yleisestä yksittäiseen. Analyysin luokittelu perustuu aiempaan tietoon ja teoriaan, jolloin teoriasta nousee analyysissä käytetyt käsitteet. Abduktiivinen eli teoriaohjaava analyysi on aineistolähtöisen- ja teorialähtöisen analyysin yhdistelyä, jolloin teoria on apuna aineistosta lähtevässä analyysissä. (Kananen 2008, 90–91.)

Saatua aineistoa käsiteltiin aineistolähtöisesti, koska aiempaa tutkittua tietoa ohjaajien näkökulmasta ei ole saatavilla. Aineistosta pyrittiin nostamaan vastauksia ohjaajien työhön vaikuttaviin tekijöihin. Tiivistettyjä vastauksia yhdistelemällä luotiin eri näkökulmia kysymysten vastauksiin ja sitä kautta pyrittiin löytämään vastauksia tutkimusongelmiin. Liitteessä kolme on esimerkki aineiston analysointimenetelmästä.

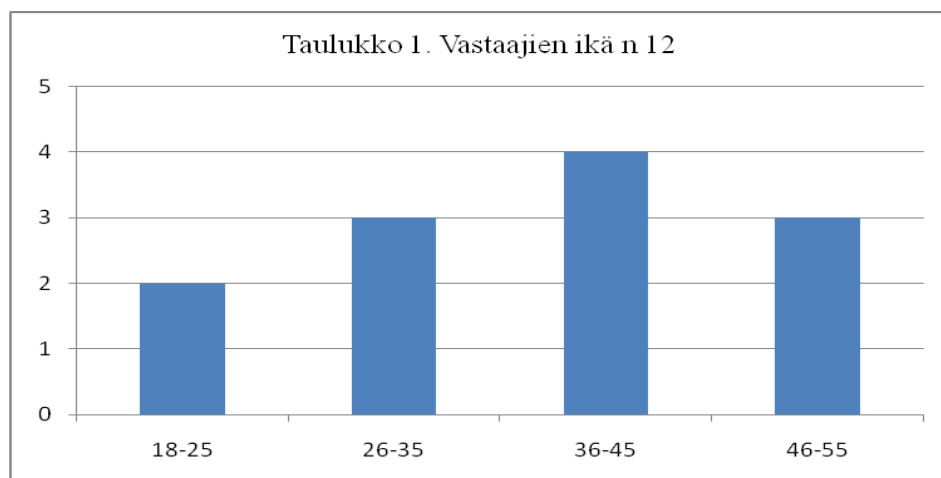
4 TULOKSET

Opinnäytetyön tulokset esitellään Webropol-kyselyn ja haastatteluiden osalta erikseen. Kyselyn tuloksissa käytetään suoria lainauksia, jotta vastaajien ajatukset tulevat ilmi oikein ja opinnäytetyön tutkimuksen luotettavuus lisääntyy. Vastaajien anonymiteetin vuoksi kaikkia vastauksia ei suorina lainauksina esitetä, tästä huolimatta pyritään tuomaan vastaajien näkökulmat ilmi mahdollisimman tarkasti.

Webropol-kyselystä odotettiin enemmän vastauksia kuin niitä saatiin. 49 ohjaajasta vain 12 vastasi. Vastausten myötä selvisi millaista tukea ohjaajat kaipaavat asukkaiden seksuaalisuuden kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen ja miten asukkaiden seksuaalisuuden tuomia haasteita pystytään vähentämään. Haastatteluista saatiin tilanteita ja konkreettisia ongelmia, joihin ohjaajat kaipasivat tukea. Haastatteluiden antia hyödynnetään enemmän tietopakettia luodessa.

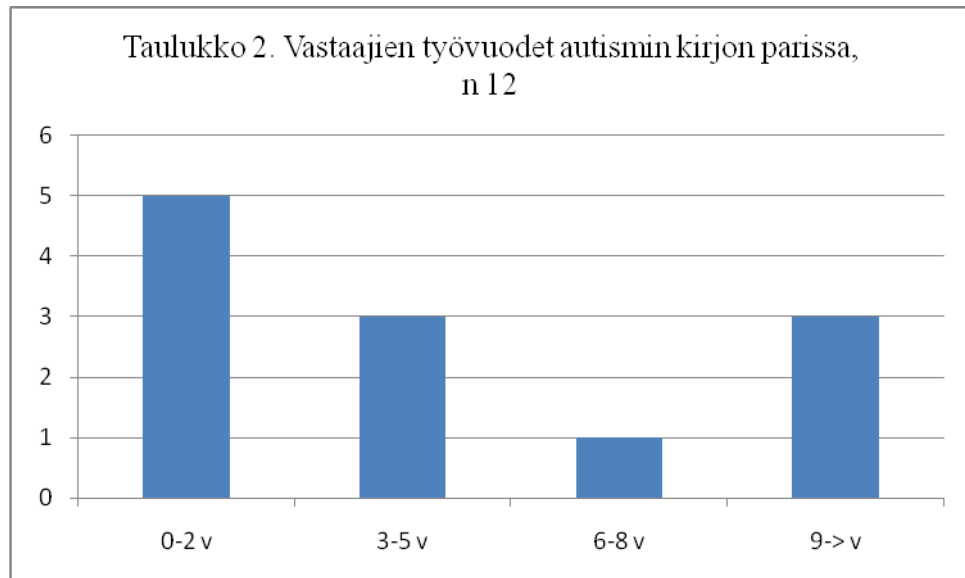
4.1 Webropol-kyselyyn vastanneiden perustiedot

Webropol-kyselyn neljällä ensimmäisellä kysymyksellä haluttiin selvittää vastaajien sukupuoli, ikä, työvuodet autismin kirjon parissa ja koulutus. Kyselyyn vastasi 12 ohjaajaa, 10 naista ja kaksi miestä. Taulukosta yksi käy ilmi vastanneiden ohjaajien ikäjakaumat, 18–25-vuotiaita vastaajia oli kaksi, kolme vastaajaa oli 26–35-vuotiaita, 36–45-vuotiaita vastaajia neljä ja kolme vastaajista oli 46–55-vuotiaita.

Vastaajista kuudella oli sosionomi amk opinnot kesken tai päättyneet. Viiden vas-

taajan tuorein tutkinto oli lähihoitaja. Yhdellä vastaajista oli mielenterveyshoitajan koulutus. Taulukosta kaksi käy ilmi ohjaajien työvuosien määrät. Kahdestatoista vastaajasta viisi oli työskennellyt autismin kirjon parissa 0-2 vuotta, kolme vastaajaa 3-5 vuotta, yksi vastaaja 6-8 vuotta ja kolme vastaajaa yli yhdeksän vuotta.

4.1.1 Huomion kiinnittäminen seksuaalisuuteen ja siitä puhuminen

Kahdestatoista vastaajasta kymmenen mielestä on tärkeää kiinnittää huomiota asukkaiden seksuaalisuuteen. Kahden vastaajan mielestä huomion kiinnittäminen ei ole tärkeää, asian tiedostaminen koetaan tärkeäksi, mutta yksityisyyden kunnioittaminen ja niin kutsuttu ruokkimisperiaate mietityttä.

Toisaalta on tärkeää tiedostaa asia, toisaalta taas jokaisen yksityisyyttä on mahdollisuuksien mukaan tärkeää kunnioittaa.

jos asukas ei itse esitä mielenkiintoa seksuaalisiin ajatuksiin yms. ei tätä tule ”ruokkiakkaan”

Seitsemännellä kysymyksellä selvitettiin sitä, kenen tehtävä on keskustella asukkaasta seksuaalisuudesta asukkaalla kanssa. Jokainen vastannut ohjaaja vastasi ky-

symykseen ja kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että ohjaajalla tulee olla tietynlaiset valmiudet keskustella asukkaan kanssa seksuaalisuudesta, mutta vastauksissa pohditutti rajan vetäminen keskustelujen syvällisyydelle. Mistä asioista on hyvä puhua ohjaajan kanssa ja mistä taas on parempi keskustella alan asiantuntijan kanssa? Rajan vetämisen vaikeuteen vastausten mukaan vaikuttaa myös asiantuntijoiden vaikea saatavuus, toisinaan ohjaajan ”tulisi” pystyä opastamaan asiassa, jossa ohjaajakin kaipaa asiantuntijan apua.

ohjaaja voi keskustella asiasta, mutta riittääkö ammattitaito siihen..

tietenkin kenen tahansa ohjaajan pitää pystyä puhumaan ja auttamaan asiakasta seksuaalisuuteen liittyvistä asioista

ohjaaja ei kuitenkaan ole seksuaaliterapeutti tai –neuvoja, joten tarvittaessa hyvä kääntyä asiantuntijan puoleen

ohjaajalla tulee olla valmiudet kommunikoida seksuaalisuuden temasta tiettyyn rajaan asti...

Vastauksissa oli nostettu esiin asukkaiden erityiset mielenkiinnon kohteet, joiden ymmärtäminen toisinaan on vaikeaa ohjaajalle, jolla ei ole koulutusta asiaan. Ohjaajan tehtäväksi asetettiin asiantuntijan tarpeen arviointi, useampi vastaaja oli sitä mieltä, että ohjaajan on keskusteltava asukkaan kanssa seksuaalisuudesta, mutta myös osattava arvioida asiantuntijan tarve. Vastauksista nousi ilmi, että autismin kirjon erityispiirteitä ymmärtäviä asiantuntijoita ei ole ollut saatavilla.

...aiemmin ei autismin kirjoa ymmärtäviä alan asiantuntijoita ole ollut tai löytynyt.

Ohjaajien ammattitaidon riittävyyttä oli pohdittu vastauksissa, millaisista asioista

keskusteluun ohjaajien ammattitaito riittää ja mihin ei. Vastaajat kiinnittivät huomiota siihen, että ohjaajan ei tarvitse keskustella temasta, jos asukas ei pysty puhumaan asiasta asiallisesti.

..Jos asukas ei jostain syystä kykene puhumaan asiasta myös ohjaajaa kunnioittavalla tavalla... ohjaajalla on oikeus ohjata asukas puhumaan jonkun toisen henkilön kanssa.

Kysymys ”Pystytkö puhumaan työyhteisössäsi/ työnohjauksessa asukkaiden seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista?” antoi selkeän vastauksen. 11 vastauksesta kävi ilmi että, asukkaiden seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista pystytään puhuman työyhteisössä tai työnohjauksessa. Yksi vastannut ohjaaja oli ohittanut kysymyksen.

4.1.2 Seksuaalisuuden kohtaamisen helppous ja vaikeus

Kahdeksas ja yhdeksäs kysymys käsitteli asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisen helppoutta ja vaikeutta. Kahdeksanteen kysymykseen, seksuaalisuuden kohtaamisen helppouteen, vastasi kymmenen ohjaajaa. Seksuaalisuuden kohtaamisen vaikeuteen vastasi kaikki kyselyyn osallistuneet ohjaajat.

Asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamisessa on helppoa autististen henkilöiden avoimuus ja välittömyys. Luonnollisen ja tavallisen seksuaalisuuden kohtaaminen koettiin helpoksi, koska jokainen on itse kokenut samoja asioita. Vastauksista nousi myös seksuaalisuuden kohtaamisen helppous silloin, kun ”asukkaan seksuaalisuus ei kohdistu toisiin henkilöihin” tai ”jos se ei herätä liikaa pohdintaa oikeasta ja väärästä”.

jokaisen seksuaalisuuteen kuuluvat ns luonnolliset asiat, asiat joita voi käsitellä oman kokemuksen tai tietämyksen kautta

avoimuus ja luottamus keskusteluun

ovat yleensä välittömiä asiasta keskustelemaan

Vaikeaksi koettiin erityispiirteiden kohtaaminen ja se, että asukkaat itse eivät pysty tai osaa sanoittaa ongelmiaan. Vastajat kokivat vaikeaksi sen, miten asukkaille saa ymmärrettävästi selitettyä mikä on missäkin sallittua. Asukkaat eivät välttämättä osaa puhua seksuaalisuudestaan tai tunteistaan, jolloin seksuaalisuudesta keskusteleminen on tuottanut vaikeuksia. Selkokiehisen materiaalin puuttuminen on vaikeuttanut seksuaalisuuden kohtaamista.

asukkaat eivät välttämättä osaa aina itsekään nimetä ja puhua seksuaalisuudestaan ja tunteistaan

...olisi hyvä osata selittää näistä asioista selkokiehisesti.

Autististen henkilöiden estottomuus koettiin vaikeaksi kohdata, miten puuttua niin, että asukas ymmärtää jonkin teon olevan sopimatonta vain julkisissa paikoissa. Heikosti kommunikoiivan asukkaan toiminnan tulkitseminen seksuaaliseksi tai muutoin ongelmalliseksi koettiin vaikeaksi. Asukkaan seksuaalisuuden kohdistuminen lapsin tai vauvoihin koettiin myös vaikeaksi.

välillä on vaikeaa saada asukas ymmärtämään, että omassa huoneessa voi harrastaa itsetyydytystä, mutta ei yleisissä tiloissa

autistiset ovat melko estottomia

on vaikeaa tulkita onko heikosti kommunikoiivan autistin toiminta seksuaalisuuteen liittyvää vai muuten eri-koista käytöstä

Seksuaalisuuden kohtaaminen koettiin vaikeaksi, kun ohjaaja ei tunne asukasta tai asukkaan taustoista ei ole tietoa. Vastauksista kävi ilmi myös kohtaamisen vaikeus silloin, kun asukkaan seksuaalisuus kohdistuu ohjaajaan tai on vahingoittavaa itseä tai muita kohtaan. Traumaattisten seksuaalisten kokemusten kohtaaminen ja seksuaalineuvojen saatavuus mainittiin myös vaikeaksi.

muihin kohdistuva häiritsevä seksuaalisuus ja rajattomuus

4.1.3 Oman asenteen vaikuttaminen kohtaamisessa

Kymmenes kysymys oli suljettu ja siihen kymmenen ohjaajaa vastasi, että oma asenne ei vaikuta asukkaan seksuaalisuuden kohtaamiseen. Kahden ohjaajan mielestä taas oma asenne vaikuttaa kohtaamiseen. Yhdestoista kysymys ”Jos vaikuttaa, niin miten?”, oli tarkoitettu avaamaan ohjaajien näkemyksiä siitä miten oma asenne vaikuttaa asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Vastauksista ei käynyt ilmi miten oma asenne vaikuttaa kohtaamiseen, todettiin vain omalla käytöksellä ja pukeutumisella olevan vaikutusta kohtaamiseen.

omalla käytökselläni tai pukeutumisella pystyn vaikuttamaan

4.1.4 Saadut koulutukset ja koulutuksen tarve

Vastaajista viisi ohjaajaa oli saanut tukea tai koulutusta seksuaalisuuden kohtaamiseen ja seitsemän vastaajaa ei. Yhdeksän vastaajaa kaipasi ja kolme vastaajaa ei kaivannut tukea tai koulutusta asukkaan seksuaalisuuteen liittyviin teemoihin. Koulutusta kaivattiin peruskäsitteistä ja siitä, miten kertoa asukkaille seksuaalisuudesta sekä aisti yli- ja aliherkkyksien vaikuttamisesta, seksuaalisuuden kehityksestä, ilmenemisestä ja tavallisimmista ongelmista.

tietopakettia, jota voisi käyttää asiakkaan kanssa

miten voisi tukea ja auttaa asukkaita ymmärtämään itse ettei seksuaalisuudessa ole mitään epänormaalia?

Koulutuksella haluttiin saada selkeyttä seksuaalisuuden ymmärtämiseen, haastavan seksuaalisen käytöksen rajaamiseen, vaihtoehtojen tarjoamiseen ja asukkaiden seksuaalisuuden tukemiseen.

peruskäsitteistöä aiheesta, jotka helpottavat asian käsittelyä

koulutus aiheesta olisi paikallaan, saisi lisää tietoa aiheesta

4.2 Haastatteluiden vastaukset

Molemmat asumispalveluyksiköt kaipasivat tietoa erityisesti autismin kirjon henkilöiden seksuaalisuudesta, yleistietoa seksuaalisuudesta kaivattiin selkokielisen sanaston osalta. Yksiköihin kaivattiin kuva-ohjelmalla tehtyjä selkokielisiä pohjia esimerkiksi itsetyydytyksen käsittelyyn asukkaiden kanssa. Molemmissa haastatteluissa tärkeäksi nostettiin se, että termit ja käsitteet saataisiin selitettyä ymmärrettävästi eikä jaettaisi asukkaille väärää tietoa.

Molemmista yksiköistä muutama ohjaaja oli osallistunut koulutukseen, jossa oli käsitelty seksuaalisuuteen liittyviä teemoja. Tietoa kaivattiin edelleen siitä, miten puhua asukkaille seksuaalisuudesta, miten rajataan seksuaalista käyttäytymistä, miten varmistetaan se, että asukkaat ymmärtävät mistä puhutaan, miten onnistuu aiemmin annettujen virheellisten tietojen oikaiseminen ja miten erottaa käytöksestä seksuaalisuuteen liittyvät ongelmat, kun asukas ei osaa sanoittaa ongelmiaan.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että täydennyskoulutuksena annettava seksuaalisuutta käsittelevä informaatio tulee sisäistettyä paremmin kuin alan peruskoulu-

tuksessa saatava yleistieto. Ohjaajat toivoivat seksuaalisuutta käsitteleviä koulu-
tuksia enemmän ja erityisesti kaivattiin tilaisuuksia, joissa pohdittaisiin autististen
piirteiden tuomia erityispiirteitä seksuaalisessa käyttäytymisessä. Täydennyskoulu-
tusta kaivattiin erityisesti siitä ”miten puuttua seksuaaliseen käytökseen oikein”,
eli miten luoda yhteisiä ja yksilöllisiä rajoja asukkaille ja miten tuoda ne ilmi.

4.2.1 Konkreettiset kohtaamisessa ilmenneet ongelmat

Konkreettisena ongelmana haastateltavat olivat pohtineet sallitaanko asukkaiden
kotona käytössä olevia tapoja vai tarjotaanko heille muita vaihtoehtoja, esimerkik-
si itsetyydytyksen suhteen. Vanhempien kieltäessä lapsen itsetyydytyksen, kielle-
tääkö se myös asumisyksikössä vai annetaanko asukkaan tyydyttää itseään omas-
sa huoneessaan?

Haastateltavat määrittivät isoimmaksi ongelmaksi sen, miten pystytään havait-
semaan asukkaan käytöksestä seksuaalisuuteen liittyvät piirteet ja käsittelemään
niitä asukkaan kanssa ymmärrettävästi. Asukkaat eivät välttämättä osaa tai pysty
sanottamaan omia ongelmiaan, jolloin ohjaajan päättelyn varassa on ongelmien
oikeanlainen lähestyminen.

Haastatteluissa pohdittiin myös milloin on oleellista kertoa asukkaalle seksuaali-
suuteen liittyvistä teemoista ja milloin on parempi puhua muista käytökseen liitty-
vistä ongelmista. Haastateltavat miettivät miten pystytään päättämään asukkaan
käytöksestä ja puheista millaisista asioista asukkaalle olisi hyvä puhua.

4.2.2 Työyhteisön ja asiantuntijoiden rooli

Keskusteluja työyhteisössä oli käyty käsiteltäessä asukkaita, joiden arkipäiväisessä
käyttäytymisessä ei ole havaittavissa seksuaalista käyttäytymistä. Tähän liittyen
haastateltavat huomauttivat itse määrittelevänsä havaittavissa olevan seksuaalisen
käyttäytymisen liittyvän itsensä tai toisten kosketteluun, temasta puhumiseen tai
huomion hakemiseen.

Asiantuntijoiden saatavuus puhutti myös haastatteluissa, haastateltavien tiedossa ei ollut autismin kirjon erityispiirteisiin perehtyneitä seksuaalineuvojia ja ohjaajat kokivat seksuaalineuvojien saatavuuden heikoksi. Asumispalveluyksiköihin kättiin seksuaalineuvojien yhteystietoja.

4.2.3 Ohjaajan rooli asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisessa

Haastateltavat olivat huomanneet ohjaajien yksilöllisten suhtautumistapojen vaikuttavan myös asukkaiden käytökseen. Ohjaajan ilmeillä, eleillä ja sanoilla on paljon vaikutusta asukkaan käytökseen ja erityisesti ongelmien puheeksi ottamiseen. Ohjaajan olemus vaikuttaa myös käsiteltävien asioiden ymmärrettävyyteen, haastateltavat mainitsivat tilanteista, joissa asukas on ymmärtänyt ohjaajan sanoman väärin ja niistä seuranneet tietojen oikaisemisen tarpeet.

Toisessa haastattelussa nousi esiin ohjaajien henkilökohtaisen suhtautumisen vaikuttaminen asukkaiden käytöksen kohtaamiseen. Molemmissa yksiköissä oli pohdittu ja asetettu rajoja tiiminä, mutta oli huomattu, että asukkaan seksuaalinen käyttäytyminen vaihteli työvuorossa kulloinkin olevasta ohjaajasta. Ohjaajia pohditutti myös se, mistä tietää onko asukkaalla seksuaalisuuteen liittyviä ajatuksia tai tarvetta käsitellä teemaa, kun asukas ei tuo tarvetta käytöksellään tai puheessa asumisyksikössä ollessaan esiin. Millaisista asioista tällöin tulee antaa tietoa?

Haastatteluista ja kyselystä kävi myös ilmi, että ohjaaja voi joutua yllättäviinkin tilanteisiin eikä tilanteista pysty poistumaan, minkä takia olisi tärkeää ohjaajilla olla keinoja kohdata tilanteita. Sopivan käyttäytymisen raja ei aina ole selkeä vaan ohjaaja saattaa joutua keskelle tilannetta, jota ei ole etukäteen pystytty miettimään. Tätä varten haastateltavat kokivat tärkeäksi, että jokaisella ohjaajalla on perusvalmiudet kohdata seksuaalissävytteistä käyttäytymistä ja mahdollisuus purkaa tilanteita jälkikäteen, tarvittaessa myös asiantuntijoiden kanssa.

5 AINEISTOSTA NOUSSEET TULKINNAT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kyselystä oletettiin saatavan enemmän vastauksia kuin niitä tuli. Kyselyyn vastasi vain pieni osa tutkittujen asumispalveluyksiköiden henkilökunnasta. Vastauksien pieneen määrään saattoi vaikuttaa kyselyn ajankohta, kesäkuun alku, jolloin kesälomat pyörivät ja lomalta palattua ei motivaatio kyselyihin vastaamiseen välttämättä ole korkealla. Myös opinnäytetyön aihe saattoi karsia vastauksia, ohjaajat eivät välttämättä kokeneet aihetta ajankohtaiseksi tai mielenkiintoiseksi tai kokivat aiheen liian vaikeaksi. Työajan riittävyyden ja työmotivaation puute saattoivat olla myös vastausten määrään vaikuttaneita tekijöitä. Toukokuun aikana toteutettiin toisen opinnäytetyön kirjallinen kysely, kehitysvammaisten seksuaalisuudesta, joka saattoi karsia vastaajia päällekkäisen teeman vuoksi.

Aikaisena olettamuksena on pidetty, ettei suurimmalla osalla autistisista henkilöistä ole seksuaalisia tunteita. Ainut ongelmaksi koettu seksuaalisuuteen liittyvä toiminta on ollut julkinen itsetyydytys ja sen tiukkaa rajoittamista on pidetty hyväksyttävänä. On oletettu, että seksuaaliset suhteet toisten ihmisten kanssa ovat autismin kirjon henkilöille täysin mahdottomia. 1980-luvulla on aloitettu tarkemmin tutkimaan autismin kirjon seksuaalisuutta. Ensimmäiset tutkimukset olivat ongelmalähtöisiä, negatiivisävytteisiä ja tuomitsevia. Kysymyksiä esitettiin vain vanhemmille, opettajille ja hoitohenkilökunnalle. (Pukki 2010.)

Tutkimustulosten perusteella ohjaajat kaipaavat tukea asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Tukea halutaan koulutuksina, materiaaleina ja lisäksi kaivataan yhteyttä asiantuntijoihin. Teemaan on hyvä kiinnittää huomiota ja siitä keskusteleminen vähentää aiheeseen liittyviä ennakkoluuloja. Vastanneet ohjaajat määrittivät omaksi tehtäväkseen keskustella asukkaiden kanssa seksuaalisuudesta, mutta kokivat tarvitsevansa positiivisen ja kannustavan ilmapiirin kokonaisvaltaisen kohtaamisen onnistumiseksi.

5.1 Vastanneiden perustiedot

Opinnäytetyön kyselyyn vastanneet ohjaajat olivat 18–55-vuotiaita. Vastaajia oli suunnilleen sama määrä jokaisesta ikäryhmästä ja koska vastaukset olivat samantyyppisiä, ei voida katsoa iän vaikuttavan ohjaajan suhtautumiseen asukkaiden seksuaalisuuteen. Mielenkiintoista olisi selvittää vaikuttaako ohjaajien ikä asukkaiden seksuaalisuuden käsittelyyn eli onko asukkaan kannalta merkitystä sillä, minkä ikäinen ohjaaja käsittelee hänen seksuaalisia ongelmia? Iso ikäjakauma takaa erilaiset näkökulmat työyhteisössä, elämäkokemuksen myötä vanhemmat työntekijät pystyvät usein suhteuttamaan kohtaamiaan asioita eri tavoin kuin vähemmän elämäkokemusta omaavat henkilöt. Nuoremmat työntekijät taas saattavat muistaa paremmin omasta elämästään kehitykseen vaikuttavia tekijöitä.

Myöskään ohjaajien työvuosien määrällä ei näytä olevan suurta merkitystä asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamista vaikeuttaa se, että asukkaisiin tutustuminen vie aikaa, tämä ilmenee kysymyksen ”mikä asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisessa on vaikeaa?” vastauksesta ”jos ei tunne asukasta.”

Kyselyn vastaajat olivat kolmesta eri koulutusryhmästä, sosionomeja, lähihoitajia ja mielenterveyshoitajia. Haastateltujen lähihoitajien koulutukseen ei ollut sisällynyt seksuaalisuuden käsitteleminen. Asiantuntijoiden huonon tavoitettavuuden ja lisäkoulutusten pienen määrän vuoksi voisi olla perusteltua käsitellä jo peruskoulutuksessa seksuaalisuuden ammatillista kohtaamista.

5.2 Oikeus seksuaalisuuteen

Vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja ikääntyvien kohdalla on todettu muiden ihmisten kuvittelevan omaavansa oikeudet määrittellä mikä on luvallista tai sallittua. (Ilmonen & Karanka 2001, 5, 30.) Tämän opinnäytetyön kyselyn aineiston perusteella asukkailla on oikeus seksuaalisuuteen eivätkä vastaajat hyväksyneet seksuaalisuuden kieltämistä. Vastaajat halusivat keinoja tukea asukasta seksuaalisuu-

nessa ja keinoja opettaa sallittua käytöstä asukkaille. Asukkaiden seksuaalisuutta ei koettu ongelmana vaan ongelmien miellettiin johtuvan kommunikoinnin tuomista vaikeuksista.

Vastauksien analysoinnin aikana heräsi kiinnostus selvittää otetaanko asukkaat täysivaltaisina huomioon ja miten asukkaat otetaan huomioon seksuaalisuuden käsittelyssä. Vaikuttaako seksuaalisuuden kohtaamiseen enemmän se ”miltä musta tuntuu” vai ottavatko ohjaajat oikeat realiteetit huomioon ja käsittelevät asukkaiden seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia niiden pohjalta.

5.3 Omat asenteet, ajatukset ja suhtautuminen

Omien asenteiden ja ajatusten ei nähty vaikuttavan asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Kysymyksen vastaukset herättivät epäilyn siitä onko kysymys ymmärretty oikein vai eivätkö ohjaajat ajattele, huomaa tai uskalla myöntää oman persoonan vaikuttavan ohjaustyöhön? Sosiaalialalla mielletään työntekijöiden oma persoona yhdeksi ”työkaluksi”, joten ihmetyttää miksi omat asenteet ja ajatukset eivät vaikuttaisi siihen miten ohjaajat kohtaavat asukkaita tai heidän seksuaalisuuttaan.

Omia asenteita ja suhtautumista pystyy muokkaamaan, helpointa asennemuutos on hyväksyvässä ja positiivisessa ympäristössä. Mitä halukkaampi ohjaaja on muuttamaan omaa suhtautumistaan, sen varmemmin muutos tapahtuu. Työyhteisössä on hyvä ottaa puheeksi kaikki asukkaiden käytökseen liittyvät ongelmat. Avun pyytäminen asiantuntijoilta on sallittua ja siihen tulisi pyrkiä. Kuten haastatteluisissa nousi esiin, virheellisten tietojen oikaiseminen on työlästä, joten tulee pyrkiä välittämään vain oikeita tietoja.

Työyhteisön on hyvä valmistautua kohtaamaan tilanteita, joissa asukkaan seksuaalisuuden ilmaisu kohdistuu työntekijään. Näitä tilanteita varten on suotavaa pohtia työntekijöiden keskuudessa yhteiset sallitut rajat, on keskusteltava muun muassa siitä halaavatko työntekijät asukkaita, ottaako työntekijä asukkaan syliin tai miten

30-vuotiasta asukasta kohdellaan, jos hänen kehityksensä on jäänyt 7-vuotiaan tasolle. Pohtimalla mahdollisia tilanteita etukäteen, estetään epäselvissä tilanteissa ilmenevän häiriökäyttäytymisen lisääntyminen. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 214.)

5.4 Asukkaiden seksuaalisuuden käsitteleminen

Kuten vastauksista kävi ilmi, tarvetta asukkaiden seksuaalisuuden esiin tuomiselle ja läpikäymiselle on. Vastausten perustella teemaa käsittelevää koulutusta kohtaan on kiinnostusta, mutta avoimeksi kysymykseksi jäi osallistutaanko koulutukseen, jos se on vapaaehtoista. Jatkoa ajatellen mietityttää miten asia otetaan ohjaajien keskuudessa vastaan, siirretäänkö teoriaa käytäntöön ja miten huomioidaan oman persoonan vaikutus käytäntöjen luomisessa.

Työyhteisössä tulee ottaa myönteiset ja kielteiset asukkaisiin liittyvät asiat esille, seksuaalisuus ei poikkea tästä. Luonteva suhtautuminen, tiedon antaminen, ystävällinen ja päättäväinen puuttuminen sekä rajojen asettaminen lisäävät asukkaiden ymmärrystä sallitusta seksuaalisesta itseilmaisusta. Koulutus ja työnohjaus lisäävät henkilökunnan valmiuksia kohdata pulmatilanteita, mutta yksilölliset ratkaisut tulee tehdä asukkaan kokonaiskuva huomioiden. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 213–214.) Vastausten perusteella ohjaajille on hyvä tarjota mahdollisuuksia käsitellä asukkaiden seksuaalisuutta esimerkiksi työnohjauksessa tai tiimipalaverissa, jolloin käsitellään muitakin asukkaiden asioita. Tarjoamalla mahdollisuuksia keskusteluun, asiasta tulee osa luonnollista elämää.

Vastauksista kävi selkeästi ilmi, että ohjaajan ammattitaito ei välttämättä riitä asukkaiden seksuaalisten ongelmien käsittelyyn, jolloin pitäisi löytää seksuaalineuvoja, joka pystyisi käsittelemään asukkaiden kanssa ongelmia. Herääkin kysymys miten taataan autismin kirjon erityispiirteiden ymmärtämisen ja seksuaalineuvonnan yhdistäminen. Selvitettävä on käsitelläänkö seksuaalineuvojan koulutuksessa autismin kirjoja tai mitä kautta lisätään tietoa autismin kirjon erityispiirteiden vaikutuksista seksuaalisuuteen?

5.5 Kohtaamisen konkreettiset ongelmat

Haastatteluiden perusteella tutkimuksen aihe on ajankohtainen ja tutkimuskysymykseen vastaaminen tarpeellista. Ohjaajat ovat päivittäin asukkaiden kanssa tekemisissä ja kohtaavat asukkaiden ongelmat usein heti niiden ilmetessä. Ohjaajien tehtäviin kuuluu rajojen asettaminen ja sen myötä myös asiattomaan käytökseen puuttuminen. Asukkaiden käytöksessä saattaa esiintyä seksuaalisia piirteitä milloin ja missä tahansa, sillä kaikki asukkaat eivät osaa hallita omaa käyttäytymistään, jolloin ohjaajan tehtävänä on asettaa rajat seksuaaliselle käyttäytymiselle. Haastatteluissa tuli ilmi muutamia konkreettisia asukkaiden käytöksessä esiintyviä ongelmia, joihin ohjaajat toivoivat ratkaisumalleja ja vinkkejä.

Kyselyn vastausten perusteella asiantuntijoiden saatavuus koettiin konkreettiseksi ongelmaksi. Kohtaamisessa ilmenneisiin ongelmiin keskitytään opinnäytetyön jälkeen kerättävässä tietopakettissa, mutta analysoinnin aikana heräsi ajatus siitä, että mitä enemmän teemaa tutkittaisiin, sen paremmin ongelmiin pystyttäisiin löytämään ratkaisuja. Tätä tukee tieto siitä, että autismista aiheutuu ongelmia riippuen henkilön iästä, kehitystasosta, neurologisista sairauksista ja vammoista sekä saadusta kuntoutuksesta ja opetuksesta. (Ikonen 1999, 56.)

1990- ja 2000-luvuilla autismin kirjon seksuaalisuuden tutkimus on ollut arvoneutraalimpaa kuin aiemmin ja kysymyksiä on suunnattu myös autismin kirjon henkilöille itselleen. Edelleen tyypillisenä ongelmana ryhmäkoti- ja laitossympäristöissä on pidetty julkista itsetyydytystä. Tutkimustuloksissa on isoja vaihteluja itsetyydytyksen määrästä, toisissa tutkimuksissa 50 % asukkaista on tyydyttänyt julkisesti itseään, toisten tulosten mukaan 25 % asukkaista. Tutkimustuloksien vaihtelevuutta on selitetty ympäristön paineella ja tutkimusten kohdistumisella perusominaisuuksiltaan erilaisiin ihmisryhmiin. (Pukki 2010.)

Opinnäytetyön haastatteluissa julkinen itsetyydytys ei vaikuttanut isolta ongelmalta. Ohjaajat kaipasivat itsetyydytyksestä materiaalia, jota pystyy käyttämään asukkaiden kanssa, mutta itsetyydytystä ei nähty ongelmana. Tähän tulokseen vaikuttaa oleellisesti ohjaajien suhtautuminen asukkaiden itsetyydytykseen ja asukkaiden

taipumukset julkiseen itsetyydytykseen. Ohjaajien hyväksyessä asukkaiden itsetyydytyksen ja opettaessa sen olevan sallittua luultavimmin vähennetään myös ongelmaksi muodostuvaa itsetyydytystä.

Konstantareas ja Lunskey tutkivat 15 autistista henkilöä vuonna 1997 ja totesivat, että tutkittavien kokemuksista on vaikea saada tietoa ja haastateltavat tunnistivat joitakin ilmiöitä ilman niiden perusteellista ymmärtämistä. Esimerkiksi yhdyntä sana saatettiin ymmärtää väärin tai vastauksista ilmeni juuttumis- ja toistamistaipumusta. Useimmat tutkituista olivat kiinnostuneita seurustelusta, avioitumisesta ja lasten hankkimisesta, mutta kiinnostus seksiin oli vähäisempää. (Pukki 2010.) Opinnäytetyön aineistosta nousee Konstantareaksen ja Lunskeyn tutkimuksen tulosten kaltaisia vastauksia. Haastatteluissa ilmeni asukkaiden käsittäneen termejä väärin ja sanoittaneen ilmiöitä ilman ymmärrystä ilmiön todellisesta tarkoituksesta. Juuttumistaipumus nähtiin riskinä ohjaajan toimimiseen asukkaan ”seksuaalineuvojana”, pystyykö asukas käsittelemään teemaa vain tietynä ajankohtana vai vaihtuuko arkipäiväinen keskustelu jatkuvaan seksuaalisuuden käsittelemiseen?

Vuonna 2007 Hellemans tutki belgialaisessa ryhmäkodissa ”hyvätasoisia” autistisia miehiä. Ilmapiiri ryhmäkodissa oli suhteellisen salliva ja seksuaalikasvatusta ja yksilöllistä neuvontaa oli toteutettu jo pidemmän aikaa tutkittavien keskuudessa. Tutkittavia oli 24 ja heistä 23 oli jossain määrin kiinnostuneita seksistä. 13 tutkituista oli ollut läheisessä tunne- ja/tai fyysisessä suhteessa. Kolmella oli yhdyntäkokemuksia. (Pukki 2010.)

Tutkimuksessaan Hellemans totesi homo- ja biseksuaalisuuden olevan hiukan yleisempää kuin väestössä keskimäärin. Kahdella tutkituista oli homoseksuaalinen suhde keskenään ryhmäkodissa. 17 tutkittavan kohdalla ei ollut tarvetta rajoittaa seksuaalista itseilmaisua, seitsemän asukkaan kohdalla taas jonkinlainen puuttuminen nähtiin tarpeen, mutta ohjaajilla ei ollut keinoja puuttua. Osa asukkaista ei osannut soveltaa saamiaan oppeja sosioseksuaalisissa taidoissa ja yhden asukkaan kohdalla liiallisen vietin hillitsemiseen tarkoitettu lääkitys ei tehonnut. (Pukki 2010.)

Hellemansin tutkimus osoittaa autismin kirjon henkilöiden pystyvän muodostamaan parisuhteita ja osoittaa, että autismin kirjon diagnoosi ei poista henkilön seksuaalisuutta vaan se muokkaantuu persoonallisuuden, omien mielenkiintojen, kehitystason ja saadun seksuaalikasvatuksen myötä. Seksuaalisuudessa ilmenevät ongelmat tulee käsitellä yksilöllisesti muistaen autismin kirjon henkilön omaavan samat edellytykset vuorovaikutussuhteisiin neurotyypillisten kanssa.

Ongelman konkreettinen määrittely helpottaa seksuaalisuuden kohtaamista. Selvitettäessä mikä, kenen, miksi ongelma on ongelma, sen toistuvuus, ketkä siihen liittyvät ja sen merkityksellisyys asukkaalle ja ohjaajalle, ollaan jo pitkällä ongelman käsittelyssä. Tämän jälkeen on helppo tehdä käytännön toimintasuunnitelma, josta käy ilmi mitä on jo kokeiltu ongelman poistumiseksi ja yhteinen toimintamalli ongelman kohtaamiseksi. Ongelman poistumiseksi tehtävien tavoitteiden asettamisessa on muistettava pienet askeleet ja seuranta. Asukkaalle on tehtävä ymmärrettäväksi se, mitä häneltä odotetaan ja onnistumisissa muistettava antaa positiivista palautetta. Ohjaajien taas tulee sitoutua tukemaan ja auttamaan asukasta. (Ikonen 2010.)

6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Kvalitatiivisen tutkimuksen tunnusmerkkeinä pidetään ihmisen olemista tiedon keruun instrumenttina, aineiston hankinnassa laadullisten menetelmien käyttöä, induktiivista analyysia, kohdejoukon tarkoituksenmukaista valintaa ja tutkimussuunnitelman muokkaantumista tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2009, 160.) Tässä opinnäytetyössä tietoa kerättiin kyselyllä ja haastatteluilla, molemmissa menetelmissä tietoa haettiin ihmisiltä. Saatua aineistoa analysoitiin yksittäisestä yleiseen johtopäätöksiä ja tulkintoja tekemällä. Tutkimussuunnitelman mukainen tietopaketin valmistaminen osana opinnäytetyötä jätettiin kesken. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkien mukaisesti kohdejoukko valittiin tarkoituksellisesti.

Tutkimuksen luotettavuutta pystytään arvioimaan useasta näkökulmasta. Validiteetilla arvioidaan sitä, onko tutkimuksessa tutkittu mitä on luvattu tutkia. Reliabiliteetilla selvitetään tutkimuksen toistettavuutta eli tutkimuksen tulosten samankaltaisuutta tutkimuksen toteuttamisessa uudelleen. Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetti ja validiteetti eivät ole yhtä selkeitä kuin määrällisessä tutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 2009, 226–227.)

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta lisää mahdollisimman tarkka kuvaus tutkimuksen etenemisestä ja sen kriittinen arviointi. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä käyttämällä useita menetelmiä. Pätevyys eli validius lisääntyy yhdistämisestä eli triangulaatiosta. Triangulaatio voi olla menetelmien tai tutkijoiden yhdistämistä. (Hirsjärvi ym. 2009, 226–228.)

Tässä opinnäytetyössä käytettiin kyselylomakkeessa avoimia/suljettuja kysymyksiä ja haastattelua aineiston keruumenetelmänä. Haastattelu valittiin toiseksi aineiston keruumenetelmäksi, koska haluttiin tarkentaa ja syventää kyselylomakkeella saatuja vastauksia. Käytössä oli siis kahden menetelmän yhdistäminen tutkimuksen tulosten varmentamiseksi.

Tutkimussuunnitelma vaiheessa varmistettiin tutkimuksen laajennettavuus muihin asumispalveluyksiköihin, jos autismiyksiköistä ei olisi saatu tarpeeksi aineistoa. Tutkimuksen toteuttamisen jälkeen Webropol-kysely on edelleen toteutettavissa muihin yksiköihin, koska kysymykset on tarkoitettu hahmottamaan henkilökunnan ajatuksia eivätkä koske asukkaiden diagnooseja. Tulosten siirrettävyyttä kokonaisuudessaan ei pystytä tarkentamaan, mutta osa tutkimuksen tuloksista on aiempien tutkimusten kanssa samoilla linjoilla.

Opinnäytetyö prosessia on kuvattu mahdollisimman tarkasti suojaten haastateltujen ohjaajien anonymiteetti. Opinnäytetyössä on kuvattu opinnäytetyön tekijän työpaikkaa ja nostettu Palvelukoti Mattilankaaren arvoja aineiston analysointiin. Haastateltujen yksiköitä ei erikseen kerrottu, koska haluttiin turvata haastateltujen anonymiteetin lisäksi asukkaiden anonymiteetti.

Aineiston analysointi aloitettiin käymällä läpi saadut vastaukset ja niistä etsittiin virheitä. Hylättäviä vastauksia ei löytynyt vaan kaikki ohjaajien vastaukset otettiin mukaan aineiston analysointiin. Kuten liitteestä kolme käy ilmi aineiston analysoinnissa luotiin yksittäisistä vastauksista isompia kokonaisuuksia, joita käsiteltiin kappaleessa viisi, ”Aineistosta nousseet tulkinnat ja johtopäätökset”. Aineistoa käsitteli vain opinnäytetyön tekijä ja aineisto hävitettiin analyysin jälkeen.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS

Opinnäytetyön prosessin ensimmäinen eettinen ratkaisu on aiheen valinta. Opinnäytetyön tekijän tulee pohtia kenen ehdoilla tutkimus toteutetaan ja minkä vuoksi tutkimus tehdään. Tutkimusaiheen valinnan jälkeen on päätettävä aineistonkeruu menetelmät. Päädyttäessä laadulliseen tutkimukseen, nousee ihmisarvon kunnioittaminen osaksi opinnäytetyö prosessia. Opinnäytetyön tekijän on annettava tutkimukseen osallistuville mahdollisuus kieltäytyä vastaamasta ja säilyttää vastaajien anonymiteetti. (Hirsjärvi ym. 2004, 24–26.)

Tämän opinnäytetyön aihe nousi opinnäytetyön tekijän omasta kiinnostuksesta ja työelämässä esiin nousseesta tarpeesta, jolloin eettinen ratkaisu tehtiin valittaessa tutkimuksen kohteeksi henkilökunta asukkaiden sijasta. Tutkimuslupa pyydettiin tutkittujen yksiköiden esimiehiltä, tutkimuslupa koski henkilökunnan tutkimista ja tutkimuslupahakemuksissa mainittiin erikseen, ettei yksiköiden asukkaiden tietoja tarvita tutkimuksen toteuttamiseen.

Aineiston keruu menetelmiksi valikoitui Webropolin kautta toteutettu kysely sekä haastattelu. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista eikä vastaajien ollut pakollista vastata kaikkiin kysymyksiin. Haastatteluun osallistuneet olivat vapaaehtoisia ja heidän anonymiteetti suojattiin. Kyselyyn vastanneille kerrottiin opinnäytetyön tutkimuksen syyt ja seuraukset. Samoin ennen haastatteluiden aloitusta opinnäytetyön tekijä kertoi miksi tutkimus toteutetaan ja mitä tutkimuksesta seuraa.

Opinnäytetyön tekijä pohti haastatteluiden ja aineiston analysoinnin aikana omien mielipiteiden siirtymistä aineistoon ja pyrki analysoimaan objektiivisesti aineistoa. Haastatteluiden aikana opinnäytetyön tekijä huolehti salassapitovelvollisten asioiden jäämisestä haastattelupaikalle ja kirjasi muistiin vain seikkoja, joista ei pysty tunnistamaan asukkaita tai ohjaajia.

Tutkimuksen tuloksia ei saa vääristellä tai kaunistella, yleistäminen ilman perus-

teita on myös epäilyttävää. Kirjoittajan tulee noudattaa annettuja kirjallisia ohjeita ja huomioida tekstin lainaamisten käytännöt. Tutkimuksen puutteiden ja mahdollisten epäonnistumisten esiin tuominen on suotavaa ja luotettavuutta lisäävää. (Hirsjärvi ym. 2004, 26.)

Opinnäytetyössä tutkimuksen tulokset on pyritty tuomaan esiin, kuten ne on ilmaistu aineistossa. Kirjoittaja on noudattanut opinnäytetyöstä annettuja kirjallisia ohjeita ja pyrkinyt toteuttamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Opinnäytetyön tekijä on hakenut raportointivaiheessa ohjausta ohjaavalta opettajalta ja esimieheltään. Teoreettista viitekehystä on luetettu myös muilla henkilöillä, koska on haluttu lisätä teorian ymmärrettävyyttä ja käsitteiden tarkkuutta.

Käytettyjä lähteitä ei ole plagioitu vaan lähteiden tekijänoikeuksia on noudatettu. Painetun aineiston vähäisestä saatavuudesta johtuen on käytetty myös useita verkkojulkaisuja. Verkkojulkaisujen käytössä on oltu kriittisiä ja alkuperäisiä lähteitä on pyritty käyttämään mahdollisimman paljon. Lähteiden suomentamisessa on pyritty tarkkuuteen ja epäselvissä kohdissa on pyydetty ulkopuolista apua.

Opinnäytetyön tekijä oli aineiston analysoinnin ajan opintovapaalla ja sai näin säilytettyä paremmin objektiivisen näkökulman ongelmien käsittelyyn. Opinnäytetyö tullaan jakaa kaikkiin Uudenmaan Vammaispalvelusäätiön autismiyksiköiden ohjaajien käyttöön. Aiheen käsittely ei lopu opinnäytetyön valmistuttua vaan sitä on tarkoitus alkuperäisten suunnitelmien mukaan jatkaa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi vahvisti tekijän ajatusta aiheen käsittelyn tärkeydestä. Asiaa on vietävä eteenpäin ja sen syvällisempi pohdinta on osa teoreettisen tiedon viemistä käytäntöön. Ohjaajan oman persoonan ja asenteiden vaikutus korostuu uusin käytäntöjen luomisessa, koetaanko aiheen käsittely vapaaehtoiseksi vai pakolliseksi osaksi työtä?

Tutkimuksen perusteella ohjaajat kaipaavat lisäkoulutusta ja erilaisia materiaaleja seksuaalisuuden käsittelyyn. Tutkimuksen tulosten perusteella asukkaiden seksuaalisuus on suuri haaste ohjaajille. Vastausten perusteella haastavuus vähenisi koulutusten ja asianmukaisen materiaalin myötä. Yhteisten pelisääntöjen luominen helpottaa asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamista ja hyväksyttävän käytöksen opettamista asukkaille.

Asumispalveluyksiköiden ohjaajille tulee tarjota mahdollisuuksia keskustella asukkaiden seksuaalisuuteen liittyvistä ongelmista ja tarjota tarvittaessa asiantuntijoiden apua. Ohjaajien tulee muistaa oman persoonan vaikutus kohdatessaan asukkaan seksuaalisuutta ja huomioitava asukkaan yksilöllinen kehitystaso. Vuorovaikutustaitoihin tulee kiinnittää erityistä huomiota seksuaalisuutta käsiteltäessä.

Tutkimuksen tulosten perusteella tulevaisuudessa on kiinnitettävä seksuaalineuvojen saatavuuteen lisähuomiota. Tutkimustulokset osoittivat myös, että sosiaali- ja terveysministeriön linjaamat tavoitteet seksuaalineuvonnan integroimisesta vammaisten sosiaalipalveluihin, on keino vaikuttaa asukkaiden ongelmien käsittelyyn ja samalla helpottavat asiantuntijoiden saatavuutta.

Oleellista asukkaiden kanssa työskenneltäessä on ymmärtääkö henkilökunta asukkaiden käyttäytymisen muutosten takana olevia syitä, osataanko nähdä mistä mielialojen muutokset johtuvat ja pystytäänkö asia tuomaan esille ilman oman persoonan vaikutusta. Tulevaisuus tulee osoittamaan tuoko asian käsittely helpotusta

työskentelyyn autismin kirjon parissa vai ei.

Jatkotutkimusaiheina opinnäytetyön tekijä näkee asukkaiden seksuaalisen käytöksen ilmentymisen tutkimisen ja sen miten ohjaajat kohtaavat asukkaiden seksuaalisuuden. Asukkaiden seksuaalisuuteen liittyviä julkaistuja tutkimuksia 2000-luvulla on tehty vain yksi, joten ohjaajien työn kannalta olisi oleellista tietää miten asukkaiden seksuaalisuus ilmentyy, jolloin pystyttäisiin paremmin lisäämään ohjaajien keinoja kohdata asukkaan seksuaalinen käytös. Mielenkiintoista olisi selvittää konkreettisesti miten ohjaajat kohtaava asukkaiden seksuaalisuuden. Tässä tulisi selvittää myös asukkaiden kokemuksia ja vertailla niitä ohjaajien kokemukseen kohtaamistilanteista.

Asumispalveluyksiköiden ohjaajien rooliin kuuluu kommunikointi asukkaiden kanssa ja asukkaiden käytöksen rajaaminen tarpeen mukaan. Asukkaiden seksuaalisuuden kieltäminen ei ole sallittua, joten ohjaajien on kohdattava asukkaiden käytös ja pohdittava sen syitä myös seksuaalisuuden näkökulmasta. Viime vuosina on ollut tarjolla paljon koulutusta autismin kirjon haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen, joten olisiko seuraavaksi aika kouluttaa ohjaajia kohtaamaan asukkaiden seksuaalisuutta osana asukkaan kokonaisvaltaista kohtaamista?

Opinnäytetyöprosessi päättyy, mutta aiheen käsittely jatkuu luomalla haastatteluita nousseiden toiveiden perusteella tietopaketti ohjaajille asukkaiden seksuaalisuuden kohtaamiseen. Opinnäytetyön tekijä aikoo hakeutua seksuaalineuvoja opintoihin ja omalla panoksellaan lisätä tietoa autismin kirjon seksuaalisuudesta.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2007. Nuoren aika. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Aho, T., Alkio, P. (toim.), Kotiranta-Ainamo, A., Pelander, A. & Rinkinen, T. 2008. Puhutaan seksuaalisuudesta. Helsinki: Priimus Paino.

Aspalsta.net 2005. Asperger-syndroomalaisten keskustelupalsta. [Viitattu 3.1.2011] Saatavissa: <http://www.aspalsta.net/>

Autismi- ja Aspergerliitto i.a.. Autismin kirjo. [Viitattu 1.12.2010] Saatavissa: http://www.autismiliitto.fi/autismin_kirjo

Autismi- ja Aspergerliitto i.a. a. Rettin oireyhtymä. [Viitattu 5.1.2011] Saatavissa: http://www.autismiliitto.fi/autismin_kirjo/rettin_oireyhtyma

Autismi- ja Aspergerliitto i.a. b. Disintegratiivinen kehityshäiriö. [Viitattu 5.1.2011] Saatavissa: http://www.autismiliitto.fi/autismin_kirjo/disintegratiivinen_kehityshairio

Bildjuschkin, K. 2000. Kerro meille seksistä: nuoren seksuaalikasvatus. Tampere: Tammer-Paino.

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikkela, E. 2010. Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehittyminen. Portaita pitkin. Opas vanhemmille. Juva: WS Bookwell Oy.

Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gum-

merus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ikonen, L. 2010. Seksuaalisuus autismin kirjolla. Luento Ajattelu, aistit ja seksuaalisuus autismin kirjolla koulutuksessa 2.-3.6.2010.

Ikonen, O. 1999. Autismi. Teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY - kirjapainoyksikkö.

Ilmonen, T. & Karanka, I. 2001. Iloinen soturi ja suloinen kuningatar. Seksuaalikasvatuksesta. Hyvinkää: Paino K-print Oy.

Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

Karanka, I. 1997. Seksuaalisuuden ulottuvuudet: seksuaalikasvatusohjelmia kehitysvammaisille henkilöille. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kilpiä, J. 2010. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen – dialogisuus. Luento Sexpöytätiön Seksuaalisuus 2010 koulutuspäivässä 12.3.2010.

Koiso-Kanttila, S. 2010. Mieheksi kasvaminen ja seksuaalisuus. Keravan opiston luento mieheksi ja naiseksi kasvaminen. 16.11.2010.

Kerola, K. Kujanpää, K. & Timonen T., 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: PS Kustannus.

Lawson, W. 2005. Sex, sexuality and the Autism Spectrum. Great Britan: MGP Books Group.

Lilja, V. 2005. Autismi ja rakkauden mahdollisuus. [Viitattu 24.11.2010] Saata-

vissa: <http://www.autismikirjo.net/seminaari-06/tiivistelmat1.htm>

Niinivirta, M. 2008. Autismin kirjo ja seksuaalisuus. [Viitattu 24.11.2010] Saatavissa:

<http://www.eskoo.fi/documents/Eskoo%20Autismin%20kirjo%20ja%20seksuaalisuus%2027%208%202008%20%282%29.pdf>

Paalanen, T. 2010. Seksuaalioikeudet ja etiikka – seksuaalisuuden huomioonottaminen. Luento Sexpo-säätiön Seksuaalisuus 2010 koulutuspäivässä 12.3.2010.

Pukki, H. 2007. Näkökulmia seksuaalisuuteen autismikirjolla. Autismikulttuuri, tutkimustieto ja seksuaalisuuskasvatus. Helsinki: Autismi- ja Aspergerliitto RY.

Pukki, H. 2010. Autismi ja seksuaalisuus. Tutkimus- ja kokemustietoa. Luento Ajattelu, aistit ja seksuaalisuus autismin kirjolla koulutuksessa 2.-3.6.2010.

Ryttyläinen, K., & Valkama, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima.

Sandberg, T. 2010. Naiseksi kasvaminen ja seksuaalisuus. Keravan opiston luento mieheksi ja naiseksi kasvaminen. 23.11.2010.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sexpo Säätiö i.a.. Seksuaalioikeudet. [Viitattu 30.11.2010] Saatavissa:

http://www.sexpo.fi/?seksuaalioikeuksien_julistus

Sihvonen, J. 2007. Aspergerin oireyhtymä ja seksuaalisuus aikuisiällä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen. Toimintaohjelma 2007–2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja

2007:17. Helsinki: Yliopistopaino.

The Autism Society 2006. Sex education for people with autism. TEACHH-report. [Viitattu 2.12.2010] Saatavissa: <http://www.autismuk.com/index9sub1.htm>

The National Autistic Society 2010. Socio-sexual development. [Viitattu 2.12.2010.] Saatavissa: <http://www.autism.org.uk/en-gb/about-autism/autism-library/magazines-articles-and-reports/article-collection/socio-sexual-development.aspx>

Tordjman, G. 1998. Kahden kesken: Opas rakkauteen ja seksuaalisuuteen. Suom. L. Nivala. Helsinki: Otava.

Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2010. Palvelukoti Mattilankaari. [Viitattu 4.12.2010] Saatavissa: <http://uvps.fi/5>

Uudenmaan Vammaispalvelusäätiö 2008. Perehdytyskansio.

Viemerö, V 2001. Utsatta och hjälplösä. Meddelanden från Åbo Akademi 16/2001. [Viitattu 1.12.2010.] Saatavissa: http://web.abo.fi/meddelanden/forskning/2001_16_viemero.sht

Virtanen, J. 2002. Kliininen seksologia. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Westheimer, R. 1998. Sex for dummies. Jyväskylä: Gummerus.

LIITTEET

LIITE 1: Webropol-kyselyn kysymykset

LIITE 2: Haastatteluiden kysymykset

LIITE 3: Aineiston analysoinnin malli

LIITE 1

Webropol kysymykset:

1. Sukupuoli
 - a. nainen
 - b. mies
2. Ikä
 - a. 18–25
 - b. 26–35
 - c. 36–45
 - d. 46–55
 - e. 56–65
 - f. 66->
3. Kauanko olet työskennellyt autismin kirjjon henkilöiden parissa?
 - a. 0-2 vuotta / 3-5 vuotta / 6-8 vuotta / 9->
4. Minkä tutkinnon olet käynyt? Esimerkiksi lähihoitaja, sosionomi, kehitysvammaisten ohjaaja, yhteisöpedagogi.
 - a. avoin
5. Onko mielestäsi tärkeää kiinnittää huomiota asukkaiden seksuaalisuuteen?
 - a. kyllä
 - b. ei
6. Jos vastasit ei, niin miksi ei?
 - a. avoin
7. Jos asukas on kiinnostunut keskustelemaan seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista pitäisikö ohjaajalla olla edellytykset keskustella aiheesta asukkaan kanssa vai kenen tehtävä on puhua asukkaan seksuaalisuudesta asukkaan kanssa?
 - a. avoin
8. Mikä asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisessa on helppoa?
 - a. avoin
9. Mikä asukkaan seksuaalisuuden kohtaamisessa on vaikeaa?
 - a. avoin

10. Vaikuttaako oma asenteesi asukkaan seksuaalisuuden kohtaamiseen?
a. kyllä / ei
11. Jos vaikuttaa, niin miten?
a. avoin
12. Pystytkö puhumaan työyhteisössäsi / työnohjauksessa asukkaiden seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista?
a. kyllä / ei
13. Oletko saanut tukea / koulutusta seksuaalisuuden kohtaamiseen?
a. kyllä / ei
14. Kaipaatko tukea / koulutusta asukkaan seksuaalisuuteen liittyviin teemoihin?
a. kyllä / ei
15. Jos kaipaat, niin millaisesta tuesta / koulutuksesta ajattelisit hyötyväsi?
a. avoin

LIITE 2

Haastattelun kysymykset:

1. Kaipaako työyhteisö perustietoa seksuaalisuudesta?
2. Löytyykö työyhteisöstä jo materiaalia, joka käsittelee seksuaalisuutta?
3. Onko tietoa mistä tai millaisiin tilanteisiin seksuaalineuvojalta / -terapeutilta voi saada apua?
4. Onko ohjaajilla keinoja (esim. valmiita keskustelu pohjia) keskustella asukkaan kanssa seksuaalisuudesta?
5. Mitä asukkailla tulisi osata kertoa seksuaalisuudesta?
6. Millaisissa tilanteissa ohjaajat kaipaavat tukea seksuaalisuuden kohtaamiseksi?
7. Pitäisikö teemaa käsitellä enemmän peruskoulutuksessa vai pitäisikö tarjota enemmän täydennyskoulutusta aiheesta?

LIITE 3

Esimerkki analyysitavasta

